

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΙΣΗΓΗΣΗ

ΚΡΙΤΩΝ ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗΣ

Διευθυντής Ερευνών - Ίνστιτούτο Ιστορικών Έρευνών / ΕΙΕ
**Δημιουργώντας την οικονομική και πνευματική ενδοχώρα
του Αγίου Όρους: μηχανισμοί συγκροτήσεως μετοχίων**

Η ίδρυση όλων των αγιορειτικών μονών συνοδεύεται, κατά κανόνα, από την αφιέρωση ή με οποιοδήποτε τρόπο κατοχή μετοχίων εκτός Αγίου Όρους, εφόσον η γεωλογική μορφολογία της Αθωνικής χερσονήσου δεν παρείχε τους πόρους για την επιβίωση και ανάπτυξη των ιερών καθιδρυμάτων. Κανόνα επίσης αποτελεί ότι όλα τὰ διάσπαρτα πολυπληθή μονύδρια που ιδρύονται τον Άθω και τα οποία, από όσο γνωρίζουμε, δεν κατάφεραν να αποκτήσουν ζωτικό οικονομικό χώρο εκτός Αγίου Όρους, σταδιακά παρήκμασαν και είτε περιέπεσαν σε λήθη είτε απορροφήθηκαν καί κατέστησαν εξαρτήματα των μεγάλων μονών, ακόμη και αν η γεωγραφική περιοχή που κατείχαν πέριξ αυτών ήταν αρκούντως παραγωγική.

Τα μεγάλα παραγωγικά αγιορειτικά μετόχια, κατά κανόνα αγροτικά, στους βυζαντινούς χρόνους αναπτύσσονται σε όμορες ή πλησιόχωρες προς τον Άθω περιοχές, πάντως όχι μακρύτερα από την Μακεδονία, και λιγότερο στη Θράκη, αλλά και σε νησιά του βορείου Αιγαίου. Μετά την οθωμανική κατάκτηση, ο ζωτικός παραγωγικός χώρος του Αγίου Όρους δεν μετατοπίζεται, παρά τις απώλειες ή τις συρρικνώσεις. Μάλιστα από τον 16ο αιώνα και εξής, τα ήδη υφιστάμενα από τους βυζαντινούς χρόνους σταθεροποιούνται και ανακάμπτουν, ενώ νέες σημαντικότερες αγροτικές κτίσεις εμφανίζονται στις ίδιες περιοχές.

Στην ίδια περίοδο όμως παρατηρείται η απόκτηση ενός πολύ μεγάλου αριθμού μετοχίων, με εντυπωσιακή γεωγραφική διασπορά που συνίστανται από:

- α. μικρές αστικής φύσεως ιδιοκτησίες
- β. ναούς εντός μεγάλων ή μικρών οικισμών
- γ. μικρές ή και μεγάλες, κάποια εποχή, μονές

Ο μηχανισμός απόκτησής τους συνδέεται ευθέως με τις πρακτικές της ζήτησης, η οποία αναπτύχθηκε σε καίριο οικονομικό θεσμό, με “άγραφους” αλλά σταθερούς κανόνες λειτουργίας, από τον 16ο ως τον 19ο αιώνα.

Τα μετόχια αυτά, όχι ιδιαίτερα παραγωγικά με οικονομικούς όρους, συγκροτούν ένα κατεξοχήν πυκνό δίκτυο πνευματικών και κοινωνικών οσμώσεων, και μπορούν να χαρακτηρισθούν ως πνευματική ενδοχώρα του Αγίου Όρους.

ΑΠΟ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

ΚΩΣΤΗΣ ΣΜΥΡΑΗΣ

Αναπληρωτής Καθηγητής, Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης
Οικισμοί και αγιορείτικα μετόχια στην Χαλκιδική, 10ος-15ος αι.

Η ομιλία ερευνά τη σημασία που είχε η αθωνική γαιοκτησία για την εξέλιξη της κατοίκησης, της οικονομίας και των κοινωνικών σχέσεων στη Χαλκιδική από την ίδρυση της Μεγίστης Λαύρας, γύρω στο 963, μέχρι την δεύτερη οθωμανική κατακτηση της περιοχής, γύρω στο 1423. Εξετάζονται ο χαρακτήρας και οι ιδιαιτερότητες του Αγίου Όρους που καθόρισαν την έκταση της αθωνικής παρουσίας στη Χαλκιδική καθώς και την συμπεριφορά των μοναστηριών ως γαιοκτήμονες. Γίνεται ακολούθως επισκόπηση της εξέλιξης της αθωνικής γαιοκτησίας στη Χαλκιδική και των παραγόντων που την επηρέασαν δια μέσου των αιώνων. Στο τελευταίο μέρος γίνεται απόπειρα αποτίμησης της σημασίας που είχε η αθωνική παρουσία σε διάφορες περιόδους για την δημιουργία νέων οικισμών, για την εξέλιξη της γαιοκτησίας και τη θέση των χωρικών και των τοπικών ισχυρών, για την ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής και των συναλλαγών, τέλος, για την προστασία της κατοίκησης και της οικονομικής δραστηριότητας στις περιόδους κρίσης του ύστερου μεσαίωνα.

ΦΩΤΕΙΝΗ ΚΟΝΔΥΛΗ

Assistant Professor of Byzantine art and archaeology, University of Virginia

Ενάντια στην κρίση.

Ο ρόλος των αγιορειτικών μετοχίων στο ύστερο Βυζάντιο

Στις αντίξοες οικονομικές, πολιτικές και δημογραφικές συνθήκες των υστεροβυζαντινών χρόνων (13^{ος}-15^{ος} αι.), τα αγιορείτικα μετόχια αναδεικνύονται σε σημαντικούς πολιτικούς και οικονομικούς φορείς με έντονη δράση στη Μακεδονία και Θράκη αλλά και στο Βορειοανατολικό Αιγαίο. Με βάση τα αρχεία του Αγίου Όρους αλλά και τα πορίσματα αρχαιολογικών επιφανειακών ερευνών, αυτή η μελέτη εστιάζει στα αγιορείτικα μετόχια της Λήμνου και της Θάσου, ιδιαίτερα στις σχέσεις τους με τις τοπικές κοινωνίες των δυο νησιών αλλά και στο ρόλο τους στη διαμόρφωση του φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος.

Στους υστεροβυζαντινούς χρόνους, οι οικονομικές δραστηριότητες των αγιορειτικών μετοχίων σχετίζονται με την εκμετάλλευση φυσικών πόρων, τις αγροτικές καλλιέργειες, την αλιεία και το εμπόριο και επηρεάζουν καθοριστικά τη διαμόρφωση του φυσικού περιβάλλοντος και την εξέλιξη και βιωσιμότητα των οικισμών στις περιοχές που δραστηριοποιούνται. Ο ρόλος των μετοχίων διευρύνεται, επίσης, πολιτικά αυτήν την περίοδο, καθώς συμμετέχουν πλέον ενεργά στη διοίκηση και προστασία των νησιών, κυρίως με οχυρωματικά έργα, όπως η ανέγερση πύργων και οι επισκευές σε υπάρχοντα οχυρά. Επιπλέον, τον 14^ο αι. τα αγιορείτικα μετόχια στη Λήμνο και τη Θάσο επαναπροσδιορίζουν το ρόλο τους και προσαρμόζουν τις δραστηριότητες τους για να αντιμετωπίσουν την κρίση και να αποφύγουν την ερήμωση των νησιών.

Μέσα από τη δράση των μετοχίων στην υστεροβυζαντινή Λήμνο και Θάσο, απομακρυνόμαστε από γενικευμένες θεωρίες που επιμένουν σε πανομοιότυπες αντιδράσεις ενάντια στην κρίση του 14^{ου} αι. σε ολόκληρη την αυτοκρατορία. Αντίθετα, εδώ μας δίνεται η ευκαιρία να ερευνήσουμε το αντίκτυπο ευρέων φαινομένων που επηρεάζουν ολόκληρη τη Μεσόγειο, όπως η πειρατεία και η δημογραφική ύφεση, σε τοπικό επίπεδο. Επιπλέον τα αυξανόμενα προνόμια των μετοχίων και ο διευρυμένος τους πολιτικός και οικονομικός ρόλος, μας φέρνουν αντιμέτωπους με νέα ερωτήματα σχετικά με την κρατική εξουσία, τη σχέση των αγιορειτικών μοναστηριών με τον αυτοκράτορα και τις αλλαγές στην πολιτική διαχείριση της αυτοκρατορίας στα χρόνια των Παλαιολόγων.

ΝΙΚΟΣ ΜΕΛΒΑΝΙ

Μεταδιδακτορικός ερευνητής / Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών ΕΙΕ

**Η αγιορειτική παρουσία στην Κωνσταντινούπολη
κατά την Παλαιολόγεια Περίοδο**

Τα περισσότερα μοναστήρια του Αγίου Όρους διατηρούσαν στενές επαφές με την Κωνσταντινούπολη και την κεντρική εξουσία, ιδιαίτερα κατά την Παλαιολόγεια περίοδο. Ωστόσο, μόνο δύο μονές απέκτησαν σταθερά οικονομικά ερείσματα στη βυζαντινή πρωτεύουσα, με τη μορφή οργανωμένων μετοχίων. Η Λαύρα διατηρούσε το μετόχι της Θεοτόκου Ζωοδόχου, το οποίο πέρασε στην κυριότητά της το 1332, και το Βατοπέδι το μετόχι της Θεοτόκου Ψυχασώστριας, το οποίο απέκτησε το 1347. Και τα δύο μετόχια περιλάμβαναν ακίνητη περιουσία με ποικίλες χρήσεις σε διάφορα σημεία μέσα στην πόλη, αλλά και στην ενδοχώρα της: χωράφια, αμπέλια, κήπους, καταστήματα, εργαστήρια, σπίτια, καθώς και αποθήκες. Οι ιδιοκτησίες αυτές περιγράφονται αναλυτικά σε χρυσόβουλλα και άλλα έγγραφα στα αρχεία των δύο αγιορειτικών μονών, τα οποία αναφέρουν και τις φοροαπαλλαγές και τα προνόμια που απολάμβαναν τα δύο μετόχια. Από τα έγγραφα φαίνεται καθαρά ότι η Κωνσταντινούπολη αποτελούσε ζωτικό χώρο για τα οικονομικά συμφέροντα της Λαύρας και του Βατοπεδίου και ότι τα μετόχια οργανώθηκαν με συστηματικό τρόπο, προκειμένου να εξασφαλιστεί η άσκηση των ποικίλης φύσεως οικονομικών δραστηριοτήτων (αγροτικών, εμπορικών, αλιευτικών, ακόμα και τραπεζικών) των δύο μεγάλων αγιορειτικών μονών. Οι δραστηριότητες αυτές απέφεραν σημαντικό εισόδημα στα αγιορειτικά μοναστήρια και εντάσσονται στην πολύπλευρη εξακτίνωσή τους στον ευρύτερο χώρο του Βόρειου Αιγαίου και της Θράκης. Επιπλέον, οι αναλυτικές περιγραφές των μετοχίων παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για την τοπογραφία της Κωνσταντινούπολης κατά την Παλαιολόγεια περίοδο, οι οποίες, σε συνδυασμό με τη μαρτυρία σύγχρονων αφηγηματικών πηγών, συνεισφέρουν στην ανασύνθεση της ζωηρής κίνησης που χαρακτήριζε την πόλη και τα λιμάνια της στο πλαίσιο της ανατολικής Μεσογείου κατά τον ύστερο Μεσαίωνα. Τα δύο αγιορειτικά μετόχια δείχνουν ότι το Άγιον Όρος αποτελούσε κομμάτι αυτής της ζωηρής κίνησης του 14ου αι. και ότι οι μονές της Λαύρας και του Βατοπεδίου είχαν ισχυρή παρουσία στον ευρύτερο χώρο της βυζαντινής πρωτεύουσας.

MIRJANA ŽIVOJINOVIC

Σερβική Ακαδημία Επιστημών και Τεχνών

Τα μετόχια της μονής Χιλανδαρίου στα Σκόπια και τα περίχωρά τους

Hilandar acquired first property in the Skopje area, when Uroš I temporarily took the city and other areas in northern Macedonia, in 1257/58. The king bestowed the St. Paraskeve *kellion* in the village of Tmorani (today's Morani) and all its property, to Hilandar. However, as the Serbs after the battle of Pelagonia lost the territory, Hilandar also lost the *kellion* of St. Paraskeve, but it was restored by the king Milutin after his conquest of the region of Skoplje in 1282. Soon after the marriage between Milutin and byzantine princess Simonis, late in April 1299, Andronikos II gave his son-in-law the territories Milutin had seized from the Empire, as a dowry, and approved everything Milutin had undertaken on the conquered territory. This involved Milutin's bestowal of the St. Paraskeve *kellion* to Hilandar and confirmation of the donations of the Serbian king given for the reconstruction of the monastery of St. Nicetas above Skoplje. Milutin donated St. Niketas to the Pyrgos of Hrusija with all its villages and other possessions before May 1308. Then, after October 1313 and before July 1316, St Nicetas became Hilandar's possession.

Finally, accepting the petition of brotherhood of Hilandar to provide the *kellion* of Skoplje for them, in 1376/1377 Vuk Branković endowed to Hilandar the monastery of St George-Gorga on the Serava (Radiški stream) near Skoplje with all its possessions and privileges.

* * *

"The fact that St Nicetas was a *metochion* of Hilandar, as concluded Miodrag Marković, reflected considerably in the program of fresco decoration, as it happened with the wall paintings of certain mediaeval churches that become the possessions of Hilandar". Marković describes the iconographical program of St Nicetas church.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

Επικ. Καθηγητής Βυζαντινής Ιστορίας Πανεπιστημίου Κρήτης

**Η διαμόρφωση του δικτύου των αθωνικών περιουσιών
στην Ανατολική Μακεδονία από την ύστερη βυζαντινή
στην πρώιμη οθωμανική περίοδο
(τέλη 14ου - αρχές 16ου αιώνα)**

Κατά την Παλαιολόγεια περίοδο πραγματοποιείται η επέκταση του δικτύου των αθωνικών περιουσιών και μετοχιών στο χώρο της νοτιο-ανατολικής Μακεδονίας (περιοχή Σερρών και Στρυμόνα), εξέλιξη που ερμηνεύεται εύκολα με δεδομένη την δυναμική με την οποία αναπτύσσονται η φήμη και η επιρροή των αθωνικών μονών, καθώς και την εγγύτητα της περιοχής σε αυτές. Η επέκταση των αθωνικών περιουσιών στην περιοχή φτάνει στην κορύφωσή της στα χρόνια της σερβικής κυριαρχίας (1345-1371), στη συνέχεια όμως τα αθωνικά μοναστήρια αρχίζουν σταδιακά να χάνουν τις περιουσίες τους, γεγονός που εντείνεται μετά την οθωμανική κατάκτηση της περιοχής, εκτός των άλλων και λόγω του διαφορετικού συστήματος οργάνωσης του παραγωγικού χώρου από τους Οθωμανούς, που δεν άφηνε περιθώριο για την διατήρηση χωροδεσποτικών δικαιωμάτων στα μοναστήρια. Στα πρώτα χρόνια μετά την κατάκτηση, αθωνικές μονές διατηρούν τον έλεγχο κάποιων χωριών που κατείχαν από καιρό. Στη συνέχεια όμως και μέχρι τα μέσα του 15^{ου} αιώνα, ο έλεγχος αυτών των χωριών έχει απολεσθεί. Παρά ταύτα, τα μοναστήρια διατηρούν κάποια κτήματα στην περιοχή, υπολογίσιμης έκτασης και παραγωγικότητας, χωρίς όμως παροίκους, τα οποία είτε είναι κατάλοιπα των παλαιών τους κτήσεων αναγόμενα στα βυζαντινά χρόνια, είτε νέες προσκτήσεις, που αποκτήθηκαν λόγω ειδικών συγκυριών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας. Η επισκόπηση των αθωνικών περιουσιών στην περιοχή αυτή βασίζεται αφενός στα έγγραφα των ίδιων των μοναστηριών, σε περιπτώσεις που αυτά είναι διαθέσιμα, αφετέρου σε δύο φορολογικά απογραφικά κατάστιχα των ετών 1519 και 1530.

ΦΩΚΙΩΝ ΚΟΤΖΑΓΕΩΡΓΗΣ

Επικ. Καθηγητής Νεώτερης Ιστορίας Α.Π.Θ.

Τα αγιορείτικα μετόχια στη Λήμνο κατά την οθωμανική περίοδο

Η ανακοίνωση έχει διπλή στόχευση. Από τη μια να συζητήσει το κεντρικό για την οθωμανική Λήμνο ερώτημα κατά πόσο εγκαταλείφτηκε το νησί από τους Αγιορείτες μετά την οριστική κατάληψή του από τους Οθωμανούς το 1479. Σ' αυτό το ερώτημα η ανάλυση θα περιστραφεί γύρω από ένα πρώιμο οθωμανικό έγγραφο της μονής Βατοπεδίου. Από την άλλη θα γίνει προσπάθεια να καταγραφούν τα αγιορείτικα μετόχια τουλάχιστον τους δυο πρώτους αιώνες με οδηγό τα οθωμανικά φορολογικά κατάστιχα και οθωμανικά έγγραφα που φυλάσσονται στα αθωνικά αρχεία. Από την όλη ανακοίνωση θα προκύψει η ατελέστατη εικόνα για τα αγιορείτικα μετόχια της Λήμνου κατά την Τουρκοκρατία, εικόνα που έρχεται σε ευθεία αντίθεση από τη γνώση μας και τη μέχρι τώρα έρευνα για την προγενέστερη βυζαντινή περίοδο.

ΜΟΝΑΧΟΣ ΘΕΟΚΤΙΣΤΟΣ ΔΟΧΕΙΑΡΙΤΗΣ

Η συρρίκνωσης των μετοχίων από τα μισά του ΙΘ' αι. και μετά

Είναι, κατ' ἀρχάς, ἀπαραίτητη μία κατηγοριοποίηση τῶν ἀγιορειτικῶν μετοχίων, γιὰ νὰ γίνη ἀντιληπτὴ ἡ πορεία τῆς συρρικνώσεώς τους. Ὑπάρχουν τὰ ἐκπαλαι ἀγροτικὰ μετόχια στὴν περιοχὴ κυρίως τῆς Χαλκιδικῆς, τὰ μετόχια ἀπὸ δωρεὲς ἡγεμόνων στὴν Μολδοβλαχία καὶ ὀλίγα σὲ ἄλλες περιοχές. Ὑπάρχουν, ἐπίσης, τὰ μικρὰ μετόχια, κυρίως ἐντὸς κατοικημένων περιοχῶν, ποὺ λειτουργοῦν σὰν ταξιδιωτικοὶ σταθμοί, καὶ τὰ μετόχια-μικρὰ μοναστήρια, ποὺ ἀφιερώνουν οἱ κάτοικοι κάποιας περιοχῆς, μὲ σκοπὸ τὴν διατήρηση καὶ ἀνάδειξή τους.

Ἀπὸ αὐτά, μερικά, καὶ κατὰ κύριο λόγο τὰ ἐντὸς τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικράτειας, τὰ συμπαρέσυρε στὸν ἀφανισμό ἢ ἐπανάσταση τῶν Ἑλλήνων τὸ 1821. Κάποια ἄλλα στὴν προκύψασα μικρὴ ἑλληνικὴ ἐπικράτεια τὰ ἀφάνισε προφανῶς ἡ ἀντιμοναχικὴ πολιτικὴ τῆς Ἀντιβασιλείας τῶν Βαυαρῶν. Τὰ τῶν παραδουνάβειων περιοχῶν δημεύθηκαν βιαίως τὸ 1863. Κάποια στὴν ἀκτὶνα ἐπιρροῆς τῆς βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας διηρπάγησαν. Στὴν Βεσσαραβία δημεύθηκαν ὑπὸ ὅρους τὸ 1873. Οἱ ταξιδιωτικοὶ σταθμοὶ ἐγκαταλείπονται μὲ τὴν ἀτόνηση τοῦ θεσμοῦ. Ἡ διαδικασία ἀπαλλοτριώσεως ὑπὲρ προσφύγων καὶ ἀκτημόνων ἀφήρεσε μεγάλο μέρος τῶν ἀγροτικῶν μετοχίων στὴν Μακεδονία. Μία ἀποτυχημένη προσπάθεια ἀπαλλοτριώσεως τῶν ἀπομεινάντων τὸ 1965 ἀναγκάζει τὶς Μονὲς στὴν ἐκποίησή τους καὶ ἀντικατάστασή τους μὲ ἀστικὰ ἀκίνητα.

Ἡ δραματικὴ διαδικασία συρρικνώσεως καὶ ἐλαχιστοποιήσεως τῶν ἀγιορειτικῶν μετοχίων ἔχει ἤδη συντελεσθῇ. Ἐπειδὴ, ὅμως, τὰ μετόχια εἶναι συνυφασμένα μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὴν ἱστορία τοῦ Ὁρους ἔχουν ἀρχίσει πάλι δειλὰ νὰ ἐμφανίζονται, ὑπὸ νέαν ὁμως μορφή, καὶ νὰ ἐξαπλώνεται ἓνα πλέγμα μετοχίων ὑπὸ νέους ὅρους.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΟΥΖΑΚΗΣ

Δρ Ιστορίας

**Τα αγιορειτικά μετόχια κατά τη μετάβαση
από το οθωμανικό στο ελληνικό κράτος**

Οι τελευταίες δεκαετίες που προηγήθηκαν της απελευθέρωσης του Αγίου Όρους (1912) και τα πρώτα χρόνια που ακολούθησαν στάθηκαν καθοριστικά για την τύχη των αγιορείτικων μετοχίων, τα οποία έως τότε, αποτελούσαν οργανικό ζωτικό και αναπόσπαστο μέλος της λειτουργικής οντότητας των Μονών από απόψεως περιουσιακής, θεσμικής, εκκλησιαστικής και ιστορικής. Ο όρος μετόχια συνήθως εμπεριέχει την ακίνητη περιουσία των Μονών σε γη στον πυρήνα των οποίων λειτουργούν ναοί οι εξαρτηματικές μονές που είναι στελεχωμένες από μοναχούς ανήκοντες στα μοναχολόγια των κυρίαρχων μονών. Το δεύτερο ήμισυ του 19^{ου} οι αρχές του 20^{ου} αιώνα ήταν μεστά ιστορικών γεγονότων και ανακατατάξεων, που βρίσκονταν σε μια αλληλουχία μεταξύ τους, είχαν προοδευτική πορεία και η επίδρασή τους στο μετοχειακό ήταν συσσωρευτική. Δικαιολογημένα μπορεί να γίνει λόγος στην προ του 1912 περίοδο και στην μετά για την θέση των μετοχίων και την τύχη τους στη σύγχρονη ιστορία.

Στην παρούσα εισήγηση θα φωτισθεί ο τρόπος με τον οποίο οι γενικότερες εξελίξεις και ανακατατάξεις που εκδηλώθηκαν την περίοδο εκείνη επέδρασαν στην οργανική αυτή ενότητα των δύο αυτών κατηγοριών και οντοτήτων Ι. Μονών του Αγίου Όρους και των μετοχίων τους με έμφαση στο περιουσιακό και θεσμικό σκέλος του θέματος.

ΜΕΤΟΧΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

π. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΛΛΙΑΝΟΣ

**Συμβολή στην ιστορία των Αγιορειτικών Μετοχίων
των Βόρειων Σποράδων
(Σκιάθου - Σκοπέλου - Ερημονήσων)**

Λέγοντας Μετόχιο στην εκκλησιαστική-μοναστική πραγματικότητα εννοούμε "κτήμα μοναστηριακόν υποκείμενον εἰς τινά μονήν κειμένην μακρὰν τούτου. Μετόχιον ἐπίσης καλεῖται καὶ ὁ ἐντὸς τοῦ κτήματος ὑπάρχων ναός". Χρησιμοποιεῖ δέ, ὡς "τόπος ἀναπάσεως τῶν ἐξερχομένων μοναχῶν μὲ τίμια λείψανα καὶ ἱερὲς θαυματουργὰς εἰκόνες καὶ προβολὴ τῶν μονῶν τους". Παράλληλα τὸ μετόχιο λειτουργεῖ καὶ ὡς πηγὴ ἀπ' ὅπου λαμβάνεται μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου δυναμικοῦ, μὲ τὸ ὁποῖο ἐπανδρύνεται ἡ μονή. Τοῦ μετοχίου πάντοτε προῖσταται ὁ καλούμενος στὴ μοναστικὴ γλῶσσα «μετοχιάρχης».

Στὰ νησιὰ τῶν Βορείων Σποράδων, τὰ ὁποῖα ὡς γνωστὸν γειτνιάζουν μὲ τὸ Ἅγιον Ὄρος δημιουργήθηκε ἓνας ἀριθμὸς, διόλου εὐκαταφρόνητος, μετοχίων, τὰ ὁποῖα καὶ συνέβαλαν στὴν ὀρθόδοξο πνευματικὴ πρόοδο τῶν νησιωτῶν.

Τὸ μεγαλύτερο προνόμιο, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀριθμὸ μετοχίων στὸν χῶρο του, τὸν ἔχει ἡ νῆσος Σκόπελος, πρωτεύουσα παλαιότερα τῆς Ἐπαρχίας τῶν Βορείων Σποράδων, δηλ. τῶν νησιῶν Σκιάθος, Σκόπελος καὶ Ἀλόνησος ἢ Λιαδρόμια, ἀλλὰ καὶ μέχρι τὸ 1842 ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς Σκιάθου καὶ Σκοπέλου.

Ἡ Σκόπελος, λοιπόν, εἶχε μέχρι τὶς ἀρχὲς τοῦ 20^{ου} αἰ. ἕξι Ἀγιορειτικὰ Μετόχια. Δηλαδή, τρία τῆς Μεγ. Λαύρας, κι ἀπὸ ἓνα τῶν Μονῶν Διονυσίου, Ξενοφώντος καὶ Ξηροποτάμου. Σήμερα μόνο τρία Μετόχια ὑφίστανται στὸ νησί. Ἐνα τῆς Ξενοφώντος καὶ δύο τῆς Μεγ. Λαύρας.

Στὴ Σκιάθο μέχρι τὸ 1820 ὑφίστατο τὸ μετόχιο τῆς Μονῆς τοῦ Διονυσίου, ἐνῶ στὴν Ἀλόνησο ἢ Λαύρα φαίνεται νὰ κατεῖχε κάποιο μικρὸ μονύδριο. Τέλος, στὰ ἐρημόνησα Κυρά-Παναγιά καὶ Σκάντζουρα ὑπάρχουν μέχρι σήμερα μετόχια τῆς Μεγ. Λαύρας. Μάλιστα τὸ μετόχιο τοῦ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, ποὺ ὑπάρχει ἀπὸ τὸν 10^ο αἰ. στὴν Κυρά-Παναγιά, εἶναι τὸ ἀρχαιότερο μετόχιο τῶν Βορείων Σποράδων.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΑΚΟΣ

Ομότιμος Καθηγητής Ιστορίας Δικαίου Νομικής Σχολής Α.Π.Θ.

**Εξελικτική πορεία των μεταβυζαντινών μετοχίων:
εννοιολογικό περιεχόμενο και ειδικότερες αναφορές μετοχίων
εκτός Αγίου Όρους**

Η χρονολογική διερεύνηση της γενικότερης εξελικτικής πορείας των μεταβυζαντινών μετοχίων του Άθω, με αναφορά στα αρχαιότερα Αγιορειτικά μετόχια της Θάσου, μαρτυρείται ειδικότερα στα τέλη του 13^{ου} αι., με αναφορές στην περιουσιακή υπόσταση των μετοχίων των μονών Φιλοθέου (στην περιοχή του Θεολόγου) και Καρακάλλου, ενώ, παράλληλα, επισημαίνονται μετόχια των μονών της Λαύρας με ιδιαίτερα σημαντικές τις ιδιοκτησίες, καθώς και του Παντοκράτορος στα τέλη του 14^{ου} αι.

Η οικονομική ανάπτυξη των μετοχίων των μονών Καρακάλλου (14^{ος}–17^{ος} αι. κε.), Σταυρονικήτα (16^{ος} -17^{ος} αι. κε.) και Ξηροποτάμου (αρχές 19^{ου} αι.), με ενδεικτική αναφορά στην περιοχή των Μαριών, δεν ήταν μοναδική, αφού τη μεταγενέστερη περίοδο εξίσου έντονη ήταν η ανάπτυξη και στις υπόλοιπες περιοχές της νήσου, όπου υπήρχαν συνεστημένα μετόχια των κυριότερων Αγιορειτικών μονών (Ιβήρων, Σίμωνος Πέτρας, Χιλανδαρίου, Κουτλουμουσίου, Βατοπαιδίου, Εσφιγμένου, Μεγίστης Λαύρας, Ξηροποτάμου, Αγίου Παύλου, Σταυρονικήτα, Αγίου Παντελεήμονα, κ.ά).

Η περαιτέρω, όμως, ανάπτυξη των μετοχίων αυτών ανακόπηκε, μετά τις γενικευμένες απαλλοτριώσεις τους, ιδιαίτερα στη Θάσο μετά το 1927, ως ιδέα, νομοθετική εφαρμογή και εκτέλεση του τότε υπουργού Γεωργίας Α. Παπαναστασίου και του ειδικότερου πολιτικού του προγράμματος, που στόχευε, έχοντας και συνταγματική κάλυψη, στην ευρεία απαλλοτρίωση ακινήτων κτημάτων που ανήκαν σε μονές, ιδιαίτερα τις Αγιορειτικές, των οποίων επιτράπηκε μια μορφή απαλλοτριώσεως με ειδικό νομοθετικό διάταγμα του 1927 για τη Θάσο των καλλιεργούμενων μοναστηριακών τους κτημάτων (φυτείες, ελαιόδενδρα, σπωροφόρα δένδρα, δάση), με δικαιούχους γεωργικής αποκαταστάσεως εκτός των ακτημόνων καλλιεργητών και των προσφύγων.

ΜΙΛΤΟΣ ΠΟΛΥΒΙΟΥ

Δρ Αρχιτέκτονας

**Η λειτουργία ενός μετοχίου μιας ιδιόρρυθμης Αγιορείτικης μονής.
(Το μετόχι της μονής Βατοπεδίου στα Μουδανιά)**

Η ανακοίνωση βασίζεται σε 282 έγγραφα αναφερόμενα στο συγκεκριμένο μετόχι, τα οποία εντοπίστηκαν, μετά από τη σχετική έρευνα, στο αρχείο της Μονής Βατοπεδίου. Πρόκειται κατά κύριο λόγο για επιστολές των οικονόμων του μετοχίου προς τη μονή που καλύπτουν το διάστημα από το 1654 ως το 1921. Μέσα από τα έγγραφα αυτά ανιχνεύονται όλες οι πτυχές της ταυτότητας και του τρόπου διαχείρισης και λειτουργίας του εν λόγω μετοχίου και, γενικότερα, των αγιορείτικων μετοχίων σε περιόδους ιδιορρυθμίας. Ειδικότερα, όσον αφορά τη διαχείριση, αποσαφηνίζονται ο τρόπος και οι διαδικασίες για την αύξηση και την κατοχύρωση της ιδιοκτησίας, τις αφιερώσεις, την επιλογή των οικονόμων, τα σχετικά συμφωνητικά και τις εκατέρωθεν υποχρεώσεις. Όσον αφορά τον ευρύτερο ρόλο του μετοχίου και, κατ' επέκταση, της μονής στην περιοχή, αναδεικνύονται οι σχέσεις με την τοπική κοινωνία, οι περιοδείες με ιερά κειμήλια της μονής για αγιασμούς και συλλογή προσφορών, οι προσκυνηματικές επισκέψεις στο Βατοπέδι και η προσέλκυση μοναχών από τον χριστιανικό πληθυσμό της περιοχής.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΑΡΑΜΠΙΝΗΣ

Αρχαιολόγος – Εφορεία Αρχαιοτήτων Εύβοιας

**Η συμβολή ενός αγιορείτικου μετοχίου
στη διαμόρφωση της ταυτότητας μιας τοπικής κοινωνίας:
Η περίπτωση του Αγίου Γεωργίου του Σκυριανού**

Η Μονή του Αγίου Γεωργίου βρίσκεται στο κάστρο της Χώρας Σκύρου. Η παλαιότερη γνωστή μέχρι σήμερα ιστορική αναφορά γι' αυτήν είναι του έτους 1289. Τότε, ο Πατριάρχης Κων/πολεως Αθανάσιος Α' μετατρέπει την πατριαρχική μονή του Αγίου Γεωργίου (του *Επάνω* ή *Επανωτού*) σε μετόχι της Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους.

Η μετατροπή του Αγίου Γεωργίου σε μετόχι της Λαύρας αποδεικνύεται καταλυτική τόσο για το ίδιο το νησιωτικό μοναστήρι, όσο και για την τοπική κοινωνία. Η μέχρι τότε άσημη και πιθανότατα σε οικονομική δυσπραγία μονή (λόγος που προφανώς οδήγησε την μετατροπή της σε μετόχι της Λαύρας), παρουσιάζει αυξανούσα ευημερία σε βαθμό που τον 15^ο αι. να έχει δικό της καράβι. Ο Άγιος Γεώργιος γίνεται “αντιπρόσωπος” της Λαύρας για τις εκτάσεις που η ίδια κατέχει στο νησί (ανεξάρτητα από τον Άγιο Γεώργιο, ήδη από τους Μεσοβυζαντινούς χρόνους), που ο εκάστοτε οικονόμος του μετοχίου ελέγχει. Οι μακροχρόνιες οικονομικές συναλλαγές των κατοίκων του νησιού με τη Λαύρα, διαμέσου πλέον του Αγίου Γεωργίου, ισχυροποιούν σταδιακά το τοπικό μοναστήρι στη συνείδηση των Σκυριανών. Ο Άγιος Γεώργιος καταλήγει σε πολiούχο της Σκύρου, ενώ ενδεικτικό της θέσης που το μετόχι κατέχει στο νησί είναι οι αναφορές των περιηγητών των Οθωμανικών χρόνων, που σε πολλές περιπτώσεις αποκαλούν την Σκύρο σαν “το νησί του Αγίου Γεωργίου”.

ΙΩΑΚΕΙΜ ΑΘ. ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΣ

Δρ Αρχαιολόγος

**Τὰ άγιορειτικά μετόχια ως συντελεστές ιδρύσεως νέων χωριών
στήν Χαλκιδική χερσόνησο**

Από τὰ σημερινά χωριά τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, τὰ ἐννέα (9) προέρχονται ἀπό τὴν μακροχρόνια μετάλλαξη τῶν παρoίκων - καλλιεργητῶν άγιορειτικῶν μετοχίων, σὲ ἐλεύθερους ιδιοκτῆτες τῶν μετοχιακῶν ἐκτάσεων. Παραθέτω κατάλογο τῶν χωριῶν αὐτῆς τῆς κατηγορίας, μὲ τὰ διαδοχικά ὀνόματά τους καὶ τὸ ὄνομα τῆς πρώην ιδιοκτητρίας Μονῆς, στὸν ὁποῖον δέν συμπεριλαμβάνονται τὰ χωριά ποὺ προϋπήρχαν καὶ μετέπεσαν στὴν κατηγορία τῶν μετοχίων.

Νεακίτου - Νικήτη (Μονὴ Ξενοφῶντος)

Άγιος Νικόλαος (Μονὴ Ξενοφῶντος)

Κάμενα - Γομάτου - Γομάτι (Μονὴ Γομάτου, Μονὴ Μεγίστης Λαύρας)

Άκανθος - Έρισσός - Έρισσός(;) (Μονὴ τοῦ Κολοβοῦ, Μονὴ Ἰβήρων)

Ραλίγκοβη - Λιαρίγκοβη - Άρναία (Μονὴ Κασταμονίτου)

Πολύγυρος- Πολύγερος-Πολύγυρος (Μονὴ Πολυγύρου, Μονὴ Ἰβήρων)

Σερμύλη - Έρμύλια - Καλύβια - Όρμύλια (Μονὴ Μεγίστης Λαύρας)

(χωρίον τοῦ) Σωτῆρος - Βατοπέδι (Μονὴ Βατοπεδίου)

Περιστερά (Μονὴ Περιστερῶν, Μονὴ Μεγίστης Λαύρας)

Από τὰ προσφυγικά χωριά, τὰ ὁποῖα ιδρύθηκαν στὴν Χαλκιδική κατὰ τὴν δεκαετία τοῦ 1920, τὰ εἰκοσιτρία (23) ἐγκαταστάθηκαν σὲ άγιορειτικές μετοχιακές ἐκτάσεις. Παραθέτω κατάλογο τῶν χωριῶν αὐτῆς τῆς κατηγορίας, μὲ τὰ διαδοχικά ὀνόματά τους καὶ τὸ ὄνομα τῆς πρώην ιδιοκτητρίας Μονῆς τοῦ χώρου στὸν ὁποῖον ἐγκαταστάθηκε ὁ νέος οἰκισμός.

Άγιος Παῦλος (Μονὴ Αγίου Παύλου)

Νέα Ἡράκλεια (Μονὴ Αγίου Παύλου)

Στόμιον - Τσαλὶ Μετόχι - Νέα Καλλικράτεια (Μονὴ Ξενοφῶντος)

Βουλγάρικο - Σέρβικο - Σωζόπολη (Μονὴ Χελανδαρίου)

Σουφλάρι - Νέα Τρίγλια (Μονὴ Βατοπεδίου)

Βολβός - Καραμάνι - Νέα Πλάγια (Μονὴ Ἰβήρων)

Βολβός - Ρούσσικο - Νέα Φλογητά (Μονὴ Αγ. Παντελεήμονος)

Άνω Βολβός - Ζωγράφου (Μονὴ Ζωγράφου)

Κατακαλή - Διονυσίου (Μονὴ Διονυσίου)

Κασσάνδρεια-Πόρτες-Καποῦ Μετόχι-Νέα Ποτίδαια (Μονὴ Δοχειαρίου)

Άγιος Παῦλος - Νέα Φώκαια (Μονὴ Αγίου Παύλου)

Ρούσσικο- Νερόμυλος- Μάλτεπε- Καλλιθέα (Μ. Αγ. Παντελεήμονος)

Βατοπέδι (Μονή Βατοπεδίου)

Βόζενα - Μεταμόρφωση (Μονή Διονυσίου)

Μπαλαμπάνι - Νέος Μαρμαράς (Μονή Γρηγορίου)

Καλαμίτσι (Μονή Διονυσίου)

Σάρτης - Άφησιά - Σάρτη (Μονή Ξηροποτάμου)

Περιγαρδίκεια - Άγιος Δημήτριος - Πυργαδίκια (Μονή Δοχειαρίου)

Ίβηρίτικο - Γομάτι μετά την καταστροφή τοῦ 1932 (Μονή Ίβήρων)

Όζόλιμνος - Ξηροποταμινό - Ξηροποτάμου (Μονή Ξηροποτάμου)

Λαδιάβα - Πρόβλακας - Νέα Ρόδα (Μονή Βατοπεδίου)

Προσφόριον - Πύργος - Οὐρανόπολη (Μονή Βατοπεδίου)

Άμμουλιανή (Μονή Βατοπεδίου)

ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΙΕΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ ΣΤΟΝ ΚΑΥΚΑΣΟ

ΜΟΝΑΧΟΣ ΚΟΣΜΑΣ ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΙΤΗΣ

**Ο ρόλος των Ηπειρωτών Ελλήνων για την έναρξη της αφιέρωσης
μοναστικών συγκροτημάτων ως μετοχίων στις μονές του Άθω
στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες τον 16ο αιώνα
(οι περιπτώσεις του Γκιόρμα, του Οξιώτη και του Μιχαήλ Βοεβόδα)**

Τό Μετόχι Αγίου Νικολάου της Μονής Σίμωνος Πέτρας, γνωστό ως μετόχι Μιχαήλ Βοεβόδα, ήταν ένα από τα πρώτα και σημαντικότερα αγιορειτικά μετόχια στον χώρο των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών, δεδομένου ότι ανεγέρθηκε εκ βάθρων και αφιερώθηκε στην Σιμωνόπετρα από τον Μιχαήλ Γενναίο, τον ήγεμόνα που κατέχει κεντρική θέση στην ιστορία της Ρουμανίας και των Βαλκανίων.

Τό παράδειγμα του Μιχαήλ Βοεβόδα ως προς την ενίσχυση του συγκεκριμένου αγιορειτικού μετοχίου, αλλά και ως προς την ίδρυση και δωρεά νέων αγιορειτικών μετοχίων στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, ακολούθησαν οι μετέπειτα ήγεμόνες, με αποτέλεσμα αφ΄ ενός τό συγκεκριμένο μετόχι να αποκτήσει μία εξέχουσα σημασία για την ήγεμονική αύλη, αφ΄ ετέρου λίγο μετά την ήγεμονία του Μιχαήλ να ακολουθήσει η ίδρυση σημαντικού αριθμού αγιορειτικών μετοχίων στην Μολδοβλαχία.

Στην εισήγηση εξετάζονται οι συνθήκες κάτω από τις οποίες πραγματοποιήθηκε η ίδρυση του Μετοχίου τον 16ο αιώνα και οι λόγοι που ώθησαν τον Μιχαήλ στην επιλογή της συγκεκριμένης Μονής ως αποδέκτη της ευεργεσίας του. Τό νέο στοιχείο που προκύπτει μέσα από τα έγγραφα του σλαβονικού αρχείου της Σιμωνόπετρας, σέ συνδυασμό με τις άλλες πηγές, είναι ότι η δωρεά του Μιχαήλ φαίνεται να αντανακλά την συμβολική επιστροφή του προς τον διεγερμένο χώρο καταγωγής του, την Ήπειρο, και τό σχετικά κοντινό σέ αυτήν Άγιον Όρος. Ταυτόχρονα ενισχύεται ή βασισμένη σέ σοβαρά ιστορικά τεκμήρια άποψη της ρουμανικής ιστοριογραφίας ότι ή Ήπειρος ήταν ό πραγματικός τόπος καταγωγής του Μιχαήλ από την πλευρά του πατέρα του Γιάννη, σέ αντίθεση μέ την κλασσική αντίληψη που θέλει τον Μιχαήλ γιό του Πατράκου Βοεβόδα και της Έλληνίδας Θεοδώρας Καντακουζηνής.

LIDIA COTOVANU

Docteur de l'EHESS, Paris (soutenance du doctorat le 04 avril 2014)

**Οι απαρχές της αφιέρωσης «ρουμανικών» ιερών καθιδρυμάτων
προς το Άγιον Όρος (β' μισό 16^{ου} αιώνα): κρατική ή ιδιωτική υπόθεση;**

Le processus de la dédicace des églises et des monastères « roumains » à titre de métoches envers des lieux de culte situés en dehors de la Valachie et de la Moldavie débute dans les années 1564-1568. Le point de départ en est marqué par la dédicace d'un couvent bucarestois au monastère athonite de Simonopetra, sur l'initiative d'un immigré épirote de Valachie, Ioannis Ghiorma de Pogoniani, haute dignitaire à la Cour de Petru le Jeune. J'envisage donc de montrer que, contrairement aux idées reçues, le processus ci-dessus a débuté non pas sur l'initiative (publique) des souverains valaques/moldaves, mais qu'il s'agit d'une entreprise privée, qui trouve ses raisons pratiques dans les changements qui s'opèrent dans le paysage politique, économique et social des régions concernées, au milieu du XVIe siècle : l'intégration des deux pays, en tant qu'États tributaires, dans le système politique et économique ottoman, dans les années 1538-1545 ; la consolidation de l'autorité du Patriarcat de Constantinople sur les Églises locales, qui en dépendaient canoniquement ; l'augmentation du flux migratoire depuis la juridiction constantinopolitaine vers les Principautés. L'accent sera mis sur les bases juridiques de l'entreprise, encrées dans le *ktitorikon dikaion* byzantin, sur son caractère privée, mais soutenu par les rapports institutionnels formels entre Constantinople et les Principautés, et sur l'implication des migrants balkaniques (épirotes notamment) dans son émergence et déroulement ultérieur.

RADU PĂUN

Docteur en Histoire, Chargé de recherche au CNRS

Το πρώτο μετόχι της μονής Χιλανδαρίου στη Βλαχία (1645)

Cette communication se propose d'investiguer l'histoire du seul métouchion que le monastère de Hilandar a possédé dans les Principautés roumaines : le monastère de Baia de Aramă (Mehedinți), fondé et dédié à Hilandar par un certain « capitaine Poznan », d'origine serbe, en 1645.

Si l'histoire tardive du métouchion et ses relations avec Hilandar sont assez connues, leurs origines sont obscures. Or, l'acte de la dédicace est connu, il a été signalé par Dusan Sindik, et répertorié dans le catalogue des manuscrits sur microfilm de Hilandar Research Center (The Ohio State University, Columbus, Ohio), réalisé par Predrag Matejić et Hannah Thomas (HM. SDS 121.I, original et copie). L'intérêt de l'acte est multiple : d'abord, il témoigne d'un processus de migration des idées et des formes de la dévotion des terres serbes vers la Valachie. Deuxièmement, corroboré avec d'autres documents, il permet de retracer le processus de transmission du métouchion des premiers fondateurs aux fondateurs qui nous sont connus au XVIIIe siècle et aide à comprendre les mécanismes de la mémoire et de l'identité de tout un groupe de parenté. Un obituaire inédit de Hilandar (HS. SMS 511, XVIIe siècle) éclaire les relations entre le donateur, Poznan, et le prince Matei Basarab, son souverain, connu pour sa politique «slave» pan-balkanique.

Aussi, le document en question est-il accompagné d'une traduction en français (HM. SDS. 121 II). Cela soulève la question de son auteur et de la date de rédaction.

LORA A. GERD

Ρώσικη Ακαδημία Επιστημών - ερευνήτρια

Η δήμευση των μετοχίων στη Ρουμανία το 1862-1865 και η Ρωσία

In the 17th and 18th centuries the Greek princes of the Danubian principalities Moldavia and Wallachia granted ('inclined') large estates to the Eastern Patriarchates (of Jerusalem and Alexandria) and to some monasteries (St. Catherine on Mt. Sinai, and a number of Athos monasteries). The incomes from these estates were an important source for the well-being of the monasteries. In the first half of the 19th century however attempts were undertaken to turn part of the incomes into the economy of the state and for building of schools and hospitals for the population. All these attempts were blocked by the owners and the Russian diplomacy, which followed the traditional course aimed at supporting the Orthodox church in the East.

After the Crimean war Russian influence in the Principalities ceased. At the conference of the Great Powers in Paris in 1858 it was decided that if the arguing sides don't come to a certain common opinion, an international commission will start its work. Meanwhile Prince Alexander Kuza was elected head of both Principalities in 1859. One of his first steps was to start the confiscation of these estates which were about ¼ of the territory of the country and belonged to foreign institutions. He succeeded in his aspirations, and during the following few years little by little first the incomes of the metochs were turned into the state treasury, and later the very lands were confiscated. The Greek abbots were expelled, the Greek language of service was forbidden.

At the same time the international conference started its work in Constantinople. During its work the British and Russian representatives were all the time supporting the rights of the legal owners, while the French one was constantly supporting the position of Prince Kuza. The Italian representative was inclined to follow the French one, while the Austrian one changed his opinion. Despite of the sessions and attempts to influence the Rumanian Prince, the activities of the commission remained without any result. The Greek owners refused to enter into any kind of dialogue and for a long time even did not present the documents which proved their rights. The idea of a monetary compensation was also rejected both by the Greek owners and most of the Western representatives, because nobody wished to guarantee that the sum will be really paid by the Rumanian government. In 1867 the Rumanian government officially announced that the question is finally solved and no compensation will be paid.

During all the negotiations the Russian representative in the commission, as well as the Russian diplomats in Constantinople and Bucharest tried to support the Greek owners in all possible ways. Partly it was done following the traditional principle of supporting the Orthodox church, and of course partly it was a way to oppose the French influence in the United Principalities.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ

Επιστημονικός Συνεργάτης Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών ΕΙΕ

Τὸ μετόχι τῆς μονῆς Ἰβήρων στη Γεωργία τον 19ο και τις αρχές 20ου αἰώνα

Ἡ σχέση τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἰβήρων μὲ τοὺς Ἰβηρες, τοὺς μετέπειτα Γεωργιανούς εἶναι ριζωμένη, ὅπως εἶναι γνωστό, στὴν ἴδια τὴν ἰδρυσὴ τῆς στὰ τέλη τοῦ 10ου αἰῶνα, καὶ συνεχίσθηκε κατὰ τὴ βυζαντινὴ καὶ πρώιμη μεταβυζαντινὴ περίοδο μὲ δωρεές καὶ χορηγίες ἰβήρων ἡγεμόνων καὶ μελῶν τῆς ἀριστοκρατίας. Αὐτὸ προσδίδει μιὰ ιδιαίτερη σημασία στὸ γεγονός ὅτι ἡ μονὴ κατέχει στὸν χώρο τῆς σημερινῆς Γεωργίας κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα καὶ μέχρι τὸ 1922 ἓναν ἀριθμὸ διάσπαρτων ἰδιοκτησιῶν ποὺ ἐκτείνονταν κατὰ μῆκος τῆς πεδιάδας μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν τοῦ Καυκάσου καὶ τοῦ Μικροῦ Καυκάσου, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ νεότερο ἀρχεῖο τῆς μονῆς, τὸ ὁποῖο σήμερα βρίσκεται σὲ διαδικασία ταξινομήσεως καὶ καταλογογράφησης. Ἀπὸ τὰ μέχρι τῶρα μελετηθέντα ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου, καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία μεταξὺ τῆς κυρίαρχης μονῆς καὶ τῶν ἡγουμένων τοῦ μετοχίου Γεωργίας, ποὺ κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη ἀποτελεῖ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο σημαντικὰ μετόχια τῆς μονῆς στὸν χώρο τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας μαζί μὲ αὐτὸ τῆς Μόσχας, γίνεται μιὰ πρώτη προσπάθεια χαρτογράφησης τῶν ναῶν, οἰκιῶν καὶ κτημάτων του, καθὼς καὶ μιὰ ἀνασύνθεση τῶν οἰκονομικῶν μεγεθῶν καὶ τῶν διαφόρων ζητημάτων ποὺ σχετίζονταν μὲ αὐτό. Ἀπώτερος στόχος εἶναι νὰ ἀναδειχθεῖ ἡ ὅποια σημασία τοῦ μετοχίου γιὰ τὴ μονὴ Ἰβήρων, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀφέλη ἢ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦσε ἡ ἰδιοκτησία ἑνὸς μεγάλου μακρινοῦ μετοχίου γιὰ μιὰ ἀγιορειτικὴ μονὴ κατὰ τὴ νεότερη ἐποχὴ.

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ

ΣΟΦΙΑ ΤΖΩΡΤΖΑΚΑΚΗ - ΤΖΑΡΙΔΟΥ

Επικ. Καθηγήτρια Νομικής Σχολής ΑΠΘ

**Το νομικό καθεστώς των μετοχίων του Αγίου Όρους
κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας**

Κατά τον πρώτο αιώνα της οθωμανικής κατάληψης, οι Αγιορειτικές Μονές με την εντός και εκτός του Άθω κτηθείσα ήδη από της βυζαντινής περιόδου ακίνητη περιουσία τους προστατεύονταν δυνάμει των «προνομίων» που χορήγησε ο Μωάμεθ προς τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως.

Όμως, περί τα μέσα του 16^{ου} αιώνα ο Σουλτάνος Σελίμ Β', μετά και την έκδοση ιερονομικής γνωμοδότησης (*fetva*) του τότε Σεΐχουλισλάμη *Ebu's Su'ud*, δήμευσε όλες τις βυζαντινές κτήσεις των Μονών και ανάγκασε τους μοναχούς να τις εξαγοράσουν από το οθωμανικό δημόσιο έναντι υπέρογκου τιμήματος. Μετά την εξαγορά που φαίνεται ότι περατώθηκε περί το 1568, η εν λόγω περιουσία εγγράφηκε στο Αυτοκρατορικό Κτηματολόγιο (*Defterhane*) και θεωρήθηκε ως βακουφική (δηλαδή αφιερωμένη στο Θεό), προσαρτημένη στις καθέκαστα Μονές, εκτός συναλλαγής και αναπαλλοτρίωτη. Συνεπώς, ένα μέρος των Αγιορειτικών μετοχίων εμπίπτει στην κατηγορία αυτή των προσαρτημένων στις καθέκαστα Μονές, εκτός συναλλαγής και αναπαλλοτρίωτων ακινήτων, εγγεγραμμένων στο παλαιό Κτηματολόγιο.

Άλλη κατηγορία μετοχίων είναι εκείνα που κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας αποκτήθηκαν κατά δικαίωμα διηνεκούς εξουσίας (*tasarruf*) από τα Αθωνικά μοναστήρια και των οποίων το έδαφος ανήκε κατά «ψιλή» κυριότητα είτε στο Οθωμανικό Δημόσιο, είτε σε μουσουλμανικό αφιέρωμα/βακούφι. Η περιουσία αυτή δεν απολάμβανε της προνομιακής προστασίας των αναπαλλοτρίωτων και εκτός συναλλαγής πραγμάτων. Ωστόσο, επειδή η έννοια των νομικών προσώπων ήταν άγνωστη στο Οθωμανικό δίκαιο, για τα μετόχια που ανήκαν στην κατηγορία της δημόσιας γης και ήταν εγγεγραμμένα στο Κτηματολόγιο επ' ονόματι συγκεκριμένων μοναχών, υπήρχε πρόνοια, σε περίπτωση θανάτου του δικαιούχου μοναχού, το δικαίωμα ιδιοκτησίας επί των γαιών του να μεταφέρεται στους υπόλοιπους εν ζωή μοναχούς της ίδιας Μονής και ο εκπρόσωπος του Δημοσίου δεν επιτρεπόταν να τα παραχωρήσει σε τρίτο με τίτλο ταπίου, με την δικαιολογία ότι είναι αδέσποτα (*mahlül*).

Τέλος, μία τελευταία κατηγορία αθωνικών μετοχίων είναι εκείνα που μεταβιβάσθηκαν στα μοναστήρια από ευσεβείς χριστιανούς με τη δικαιοπραξία της αφιέρωσης ενώπιον του Μουσουλμανικού Ιεροδικείου και που, ως «θεία» πράγματα, ήταν και αυτά εκτός συναλλαγής και αναπαλλοτρίωτα.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗΣ

Επίκουρος Καθηγητής Θεολογικής Σχολής.

**Το προνομιακό φορολογικό καθεστώς των μετοχίων
και της εν γένει ακίνητης περιουσίας των Μονών του Αγίου Όρους**

Από τη μελέτη των δικαιοϋκών πηγών της βυζαντινής περιόδου προκύπτει ότι τα μετόχια και η εν γένει ακίνητη περιουσία των Μονών του Αγίου Όρους ήταν απαλλαγμένα από οποιαδήποτε φορολογική επιβάρυνση. Ενδεικτικά αναφέρουμε το πιττάκιο του Αλέξιου Α' Κομνηνού (έτος 1094), όπου πολύ χαρακτηριστικά ορίζεται: «Θεσπίζομεν οὖν τοίνυν καὶ ἡμεῖς, εἶναι τὸ Ἅγιον Ὅρος ἐλεύθερον καὶ μηδεμίαν φορολογίαν ἢ ἐπήρειαν τινὰ ἔχειν τοὺς μοναχοὺς ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος...». Εκτεταμένες φορολογικές απαλλαγές προβλέπονται και σε μια σειρά νομοθετικών πράξεων των βυζαντινών αυτοκρατόρων, με τις οποίες καθίσταται σαφές ότι καθ' ὅλη τη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου το Ἅγιον Ὅρος ἔχαιρε φορολογικῆς ατέλειᾶς. Εξόχως χαρακτηριστικό είναι ότι το συγκεκριμένο καθεστώς εξακολούθησε να ισχύει και κατά τους πρώτους χρόνους της οθωμανικῆς περιόδου ἕως το 1525, ὅποτε προβλέφθηκε για πρώτη φορά ὅτι το Ἅγιον Ὅρος οφείλει να πληρώνει ετήσιο φόρο στο τάγμα των Μποσταντζήδων.

Μετά την απελευθέρωση του Αγίου Όρους η Ελληνική Πολιτεία ἐνῶ προέβη σε ἐνέργειες ἀσκήσεως κρατικῆς κυριαρχίας, ὅπως η εγκατάσταση αστυνομικῆς δυνάμεως ἢ ἡ δημιουργία τελωνείου, δὲν προέβη ὡστόσο σε ἐπιβολή φορολογικῶν βαρῶν, δὲν ἤγειρε δηλαδὴ καμία φορολογικὴ ἀπαίτηση ἐναντί του. Τὴν ἴδια στάση τήρησε σε γενικὲς γραμμές τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος καὶ στοὺς μετέπειτα χρόνους προβλέποντας καὶ υιοθετώντας μιὰ σειρά ἀπὸ φοροαπαλλαγῆς αναφορικὰ με τὸ Ἅγιον Ὅρος.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

Δικηγόρος.

**Εγγυήσεις του Ελληνικού Κράτους για το αγιορειτικό Καθεστώς
απαλλοτριώσεις των Μετοχίων**

και

I. Εισαγωγικά. Με τις Συνθήκες Λονδίνου και Αθηνών του 1913 (άρθρα 5 & 15 αντίστοιχα) θεσπίστηκε απ' το διεθνές δίκαιο ειδικό καθεστώς για το Άγιο Όρος και η Πρεσβευτική Διάσκεψη του Λονδίνου καθόρισε αυτό αυτόνομο, ανεξάρτητο και ουδέτερο («*Le Mont Athos aura une autonomie indepedante et neutre*»).

De facto, κατ' ακολουθία των συνεπειών του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και των διεθνών συγκυριών, αναγνωρίστηκε η ελληνική κυριαρχία επί της Αθωνικής Χερσονήσου (de jure εμμέσως διά του άρθρου 13 της Συνθήκης των Σεβρών του 1920 και του προσαρτημένου στη Συνθήκη της Λωζάνης XVI Πρωτοκόλου του 1923).

II. Εγγυήσεις του Ελλην. Κράτους για το καθεστώς του Α.Ο.

Το Ελληνικό Κράτος εναρμόνισε το ειδικό αυτό καθεστώς του Αγ. Όρους με την κρατική του κυριαρχία θεσπίζοντας σε όλα ανεξαίρετως τα Συντάγματα το ίδιο σύστημα ειδικών διατάξεων, που πρόβλεπε εκτεταμένη κι ιδιάζουσα αυτοδιοίκηση κι όριζε ότι το Άγιον Όρος αυτοδιοικείται «σύμφωνα με το αρχαίο προνομιακό καθεστώς του», αναγνωρίζοντας τα «αγιορειτικά καθεστώτα» ως προϋποτιθέμενα, όπως αυτά απορρέουν έκ τῶν αυτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων καὶ τυπικῶν, Πατριαρχικῶν Σιγγιλίων, Σουλτανικῶν Φιρμανίων, ἰσχυόντων Γενικῶν Κανονισμῶν καὶ ἀρχαιοτάτων Μοναχικῶν Θεσμῶν καὶ Καθεστώτων, καταγράφονται στον Καταστατικό Αγιορειτικό Χάρτη κι αφορούν είτε το αμιγές σύστημα διοικήσεως, είτε οποιοδήποτε θέσπισμα έχει σχέση με τη διοίκηση των αγιορειτικών πραγμάτων (αστικά δικαιώματα των Μονών και εξαρτημάτων, επίλυση διαφορών στο Άγιο Όρος κι απονομή της δικαιοσύνης, δημοσιονομία, φορολογικά και τελωνειακά προνόμια αυτού κλπ). Η νομοθετική λειτουργία του Αγίου Όρους εκφράζεται με τη θέσπιση του Καταστατικού του Χάρτη κι είναι αμφοτεροβαρής, υπό την έννοια ότι καταρτίζεται αυτοδυνάμως, με τη σύμπραξη μόνον του αντιπροσώπου του Ελληνικού Κράτους, το οποίο, όπως και το Οικουμενικό Πατριαρχείο, επικυρώνει τον Χάρτη. Κατά τον αυτό δε τρόπο νοείται και η ρύθμιση των ζητημάτων του Αγίου Όρους που διέπονται από τα αγιορειτικά καθεστώτα, ήτοι με την συναίνεσή του ως αυθυπάρκτου και παλαιφάτου οργανισμού.

III) Απαλλοτριώσεις των Μετοχίων.

Στη πράξη οι θεσμικές εγγυήσεις σκιάσθηκαν από επεμβάσεις και τη βουλιμία που εκδηλώθηκε για τις κτήσεις και την αγιορειτική περιουσία, όπως αυτό αναφάνηκε στην υπόθεση των Μετοχίων. Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις των δεκαετιών του 1920 & '30 θέσπισαν μεθοδικά τέτοιο νομοθετικό πλαίσιο, που συστηματικά οδήγησε στην απόσπαση των Μετοχίων απ' τη κυριότητα των Μονών και τη περιέλευσή τους στη διάθεση του Κράτους, πολιτευόμενες ασυνάρτητα και αντιφατικά, χωρίς να ξεκαθαρίζουν αν ήθελαν μίσθωση, αγορά, απαλλοτρίωση ή τελικά δήμευση των Μετοχίων. Η αποκατάσταση των προσφύγων λειτούργησε περισσότερο ως πρόσχημα.

Το 1923 γίνεται επίταξη 24 Μετοχίων, που βρίσκονται στη Χαλκιδική και παράλληλα σημειώνονται πολλαπλές αυθαίρετες καταλήψεις Μετοχίων.

Τον Απρίλιο του 1924 συνάπτεται μίσθωση 63 αγιορειτικών Μετοχίων σε Χαλκιδική και Σέρρες, σκοπίμως όμως καθίσταται η σύμβαση από κυβερνητικής πλευράς αλυσιτελής. Ακολουθεί αμέσως σχεδόν απαλλοτριώση 27 Μετοχίων σε Χαλκιδική και Σέρρες. Η Κυβέρνηση αποπροσανατολίζει προτείνοντας αγορά των Μετοχίων και καθυστερεί επίτηδες την επικύρωση του ψηφισμένου Καταστατικού Χάρτη του Αγ. Ορους, προχωρά όμως στις απαλλοτριώσεις.

Οι Ξενόφωνες Μονές Ζωγράφου και Αγίου Παντελεήμονος, προσφεύγουν στην Κ.Τ.Ε., καταγγέλλοντας την Ελλάδα για παραβίαση των διεθνών συνθηκών Σεβρών και Βερολίνου, που κατοχύρωναν τις κτήσεις και την ακίνητη περιουσία τους. Η Κυβέρνηση θεσπίζει το από 2-9-1926 Ν. Δμα «Περί διακανονισμού αποζημιώσεως διά τα απαλλοτριωθέντα αγροτικά κτήματα Μονών Αγίου Όρους», από σκοπιμότητα, που δεν όριζε ούτε τη βάση και τα κριτήρια υπολογισμού της αξίας των απαλλοτριουμένων κτημάτων ούτε το όργανο και την διαδικασία προσδιορισμού της αποζημιώσεως, και πρόβλεπε μόνο κατάθεση της αποζημίωσης στην Τράπεζα κατά τρόπο άναπαλλοτρίωτο και είσπραξη μόνον των τόκων από τις δικαιούχες Μονές.

Παράλληλα στο Σύνταγμα της 3-6-1927 παρεμβάλλεται μεταβατική διάταξη (άρθρο 119 εδάφ. 6^ο) για την κατά παρέκβαση των διατάξεων περί προστασίας της ιδιοκτησίας (άρθρο 19) απαλλοτριώση μοναστηριακών κτημάτων με ειδικούς νόμους. Την 13-6-1927 απαλλοτριώνονται τα Μετόχια της Θάσου και της Λήμνου.

Το 1930 θεσπίζεται ο ν. 4716 «Περί κυρώσεως και τροποποιήσεως του από 2 Σεπτεμβρίου 1926 Ν.Δ. περί διακανονισμού αποζημιώσεως διά τα απαλλοτριωθέντα αγροκτήματα Μονών του Αγίου Όρους», με τα ίδια χαρακτηριστικά, ορίζοντας μόνο τοκοφορία του κεφαλαίου της αποζημιώσεως με τόκο 8% και θεσπίζοντας προσωρινό μίσθωμα στο ίδιο ποσοστό 8% επί της αξίας κάθε κτήματος εξευρισκομένης με πρόχειρους υπολογισμούς.

Η Κυβέρνηση προς παραπλάνηση των ιδιοκτητριών Μονών, περί μη απώλειας της κυριότητας των Μετοχίων, προπαγάνδιζε ταυτόχρονα τη λύση τῆς εἰς τὸ διηνεκές μισθώσεως καὶ τῶν ὑπὸ μίσθωσιν καὶ τῶν ὑπὸ ἀπαλλοτριώσιν τελούντων κτημάτων.

Τελειωτικά ο ν. 5377/1932 «Περί εκτιμήσεως και πληρωμῆς της αξίας των απαλλοτριωθέντων κτημάτων των Ι. Μονών του Αγίου Όρους» οργάνωσε τα πράγματα συστηματικότερα, προβλέποντας μέθοδο εκτιμήσεως της αξίας των απαλλοτριουμένων κτημάτων και υπολογισμού του ανταλλάγματος της αναγκαστικής τους απαλλοτρίωσης, πλασματικό τρόπο κάλυψης της αξίας τους (συνομολόγηση «Εθνικού Αγιορειτικού Δανείου»), στην ουσία όμως αφαιρούσε εξαναγκαστικά τα Μετόχια απ' την ιδιοκτησία των Μονών με αντάλλαγμα όχι την καταβολή της χρηματικής τους αξίας, αλλά την εξασφάλιση του εισοδήματος που ποριζόταν οι Μονές από αυτά, το οποίο με συγκεκριμένο σύστημα υπολόγιζε και το χαρακτήριζε πάγιο και διαρκές. Το απαλλοτριωτικό αντάλλαγμα ενώ ήταν πρόσδοκος παγίου χρέους, το χαρακτήριζε ψευδεπίγραφα και παραπλανητικά τόκο, κι αυτό λειτούργησε ως πρόσφορο σύστημα πλήρους εκμηδενισμού της οφειλής, δεδομένου ότι στη συνέχεια, με την εκμηδένιση της αξίας της δραχμής μόλις εννέα χρόνια μετά, λόγω

της απόλυτης υποτίμησης της αξίας της κατά την πολεμική κατοχή και βάσει των ρυθμίσεων του Ελληνικού Κράτους για την νομισματική διαρρύθμιση κατά την απελευθέρωση, αυτό θεώρησε την προς τις ιδιοκτήτριες των απαλλοτριωθέντων Μετοχίων Μονές υποχρέωσή του αποσβεσθείσα.

Σημειωτέον ότι η συνταγματική παρέκκλιση αφορούσε την αποζημίωση της αξίας των απαλλοτριωμένων κτημάτων, όχι όμως την αποζημίωση της απώλειας της προσόδου των, αν αυτή δεν τηρούνταν, όπως συνέβη εν προκειμένω.

Ο απολογισμός των απαλλοτριώσεων ήταν να χαθεί σχεδόν ολόκληρη η κτηματική περιουσία των αγιορειτικών Μονών, περίπου 122 Μετόχια συνολικής έκτασης σχεδόν πάνω από 1.000.000 στρέμματα. Κάτι που δεν έγινε ούτε στα 500 χρόνια που διήρκεσε η σκλαβιά κι η τουρκική κατοχή του Αγίου Όρους. Κι ο διακηρυχθείς ακόμα υπέρτερος εθνικός σκοπός, που ήταν η αποκατάσταση των προσφύγων, τελούσε σε δυσαναλογία με την έκταση των απαλλοτριώσεων. Το Μετοχιακό ζήτημα όχι μόνο δεν εξυπηρέτησε το εθνικό συμφέρον, αλλά διαμόρφωσε κάκιστο προηγούμενο κι εξέπεμψε το μήνυμα προς τα ξένα Κράτη, όπου υπήρχαν σημαντικά αγιορειτικά Μετόχια (Ρουμανία, Ρωσία, Βουλγαρία, κ.ά), ότι μπορούν να απαλλοτριώσουν και να δημεύσουν ακώλυτα τα Μετόχια αυτά, όπως έπραξαν και οι Ελληνικές Κυβερνήσεις, χωρίς αυτές αυτόχρημα να νομιμοποιηθούν να θέσουν θέμα αποζημιώσεων, για λογαριασμό των αγιορειτικών Μονών.

Ο ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

*Αναπλ. Καθηγητής Ιστορικής Γεωγραφίας – Τμήματος Γεωγραφίας
Πανεπιστημίου Αιγαίου.*

Αγιορείτικα μετόχια και εξαρτήματα: ομοιότητες και διαφορές

Στο Άγιον Όρος, επικράτεια αφιερωμένη στην μοναστική πρακτική, συναντώνται εκτός των καθεαυτό ιδρυμάτων, των μονών, μία σειρά άλλων που έχουν σχετική αυτοτέλεια και αποτελούν ιδιοκτησίες των μονών, τα εξαρτήματα. Ο όρος εξαρτήματα καλύπτει σκήτες και κελιά (με την ευρεία έννοια), και τα μετόχια που αποτελούν και αυτά εξαρτηματικά ιδρύματα. Και οι δύο αυτές εκφράσεις μοναστικής διαβίωσης, αποτέλεσαν και αποτελούν σημαντικό συνθετικό στοιχείο του αγειορίτικου μοναστικού σώματος, έχοντας ικανή συμβολή σε όλες τις εκδηλώσεις της αθωνικής ζωής.

Η παρούσα προσέγγιση θα ασχοληθεί με τα αγειορίτικα μετόχια και εξαρτήματα σε επίπεδο του γεωγραφικού χώρου, με την λογική προσέγγισης της ιστορικής γεωγραφίας, προσπαθώντας να ανασυστήσει το ανθρωπογεωγραφικό καθεστώς, κάνοντας τομές σε συγκεκριμένες ημερομηνίες οι οποίες συνολικά διατρέχουν όλη την περίοδο σύστασης της αθωνικής χερσονήσου ως οργανωμένης μοναστικής κοινωνίας.

Τα βασικά ερωτήματα στα οποία καλείται να απαντήσει η μελέτη, αφορούν τις λογικές εξάρτησης από την κυρίαρχο μονή της μίας και της άλλης μορφής, τον εντοπισμό και την ένταση τους στον γεωγραφικό χώρο ανάλογα με την εποχή, τις διαφοροποιήσεις σε επίπεδο λειτουργιών και την θεσμική αντιμετώπιση στο πλαίσιο ταυτοποίησης και διαχείρισης από τα όργανα της του Αγίου Όρους και του Ελληνικού κράτους. Η ανάλυση θα γίνει μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα τόσο εκτός αθωνικού χώρου όσο και εντός.

Το κείμενο αφού περιέλθει τον θεσμικό, χωρικό και μορφολογικό χαρακτήρα των δύο αντίστοιχων οντοτήτων, θα αναλύσει συγκεκριμένα παραδείγματα μετοχίων, θα περιγράψει την συνολική εικόνα των εξαρτημάτων στη συνέχεια, και τέλος θα συγκρίνει τις δύο «περιοχές» αναζητώντας τα κοινά σημεία και τις διαφορές με στόχο την διασαφήνιση και την οριοθέτηση της ταυτότητάς τους.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΛΠΑΚΗΣ

Αρχαιολόγος.

**Μακροσκοπική προσέγγιση του φαινομένου των μετοχίων:
ζητήματα μεθοδολογίας**

Στο πλαίσιο μιας ευρύτερης, γεωγραφικού χαρακτήρα μελέτης μας για το θέμα κατατίθενται ορισμένοι προβληματισμοί μεθοδολογικής προσέγγισης. Στόχος είναι η κατάρτιση ενός συστήματος που να επιτρέπει μια διαφορετική οπτική, αποβλέποντας τελικά στην εξαγωγή γενικευμένων συμπερασμάτων.

Η συμβολή των μοναστηριακών μετοχίων στη συνολική διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του μοναχισμού αναδεικνύεται ολοένα και πιο σημαντική, ιδίως μάλιστα σε ό,τι αφορά το Άγιον Όρος, του οποίου ο άμεσος ζωτικός χώρος ήταν μάλλον ανεπαρκής για την κάλυψη των αναγκών του.

Χωρίς να παραβλέπεται το σύνολο των ποικίλων παραμέτρων του θέματος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποκτά η μελέτη της οικονομικής του βάσης, η οποία αποτέλεσε γενεσιουργό αίτιο αλλά και βασικό παράγοντα της μετεξέλιξής του.

Αν και η κύρια μελέτη έχει συγκεκριμένο γεωγραφικό και χρονικό εύρος (13ος-16ος αι.), στην προκειμένη περίπτωση τα μετόχια προσεγγίζονται συνολικά, στο πλαίσιο μιας κατά το δυνατό μακροσκοπικής εξέτασης. Οι προβληματισμοί που προκύπτουν, εκκινούν από ζητήματα τόσο μεθοδολογίας όσο και περιεχομένου, όπως η δυνατότητα ειδολογικής κατάταξης των μετοχίων ή ο ρόλος τους στον ευρύτερο οικονομικό μηχανισμό, πάντα σε σχέση με τις ευρύτερες μεταβολές στο ιστορικό πλαίσιο.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ Α. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Αρχιτέκτονας.

Επισκόπηση της αρχιτεκτονικής των μετοχίων της Μακεδονίας

Η αρχιτεκτονική στις καθέδρες των μεσαιωνικών αγιορειτικών μετοχίων δεν μας είναι γνωστή, πέραν ορισμένων οχυρών τους διατάξεων, καθώς και πολλών πύργων τους, που επέζησαν μεμονωμένοι ως τις μέρες μας. Διατηρήθηκαν επίσης αρκετοί υδατόπυργοι υδρομύλων. Τα λίγα αυτά δεδομένα που διαθέτουμε, κάποιες περιγραφές, καθώς και μια σειρά όψιμων απεικονίσεων, μας υποδεικνύουν ότι στις περισσότερες περιπτώσεις επρόκειτο για περικλειστά μικρά συγκροτήματα με πύργο, που συνοδεύονταν από κάποια εξωτερικά βοηθητικά κτίσματα και μας οδηγούν στο εύλογο συμπέρασμα ότι η αρχιτεκτονική των κτιρίων τους ήταν ανάλογη, αν και απλούστερη εν πολλοίς, των όσων γνωρίζουμε από την αγιορειτική χερσόνησο.

Τα χρόνια μετά το 1830 συνιστούν μια τομή στην εξέλιξη της αρχιτεκτονικής των μετοχίων, όπως άλλωστε και της εν γένει αγιορειτικής αρχιτεκτονικής. Πολλά μετοχιακά συγκροτήματα καταστράφηκαν στην αποτυχημένη επανάσταση του 1821 στη Χαλκιδική και αργότερα ανακατασκευάστηκαν, τα περισσότερα με πιο ελεύθερες διατάξεις των κτιρίων τους, ενώ και η αρχιτεκτονική τους φυσιογνωμία άλλαξε, ακολουθώντας τις τάσεις που επεκράτησαν έκτοτε στην αρχιτεκτονική του Αγίου Όρους. Τα νεώτερα αυτά συγκροτήματα έχουν ελάχιστα καταγραφεί και μελετηθεί, ενώ τα υπολείμματα των περισσότερων (μετά την εγκατάλειψη και καταστροφή που άρχισε με την απαλλοτρίωση των αγιορειτικών κτημάτων υπέρ των προσφυγικών οικισμών) αφανίζονται τις τελευταίες δεκαετίες με ταχύτατους ρυθμούς.

ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΑΝΔΡΟΥΔΗΣ

Λέκτορας Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης ΑΠΘ.

Οι βυζαντινοί πύργοι των αγιορειτικών μετοχίων στη Χαλκιδική

Κατά τη βυζαντινή περίοδο τα αγιορειτικά μετόχια της Χαλκιδικής προστατεύονταν από ισχυρούς, πολλές φορές πολυώροφους πύργους. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των πηγών και των αρχαιολογικών καταλοίπων, φαίνεται ότι υπήρχαν τον 14ο αιώνα σε ολόκληρη τη Χαλκιδική (εκτός του Αγίου Όρους) περισσότεροι από 70 μετοχιακοί και μη πύργοι. Αρκετοί από αυτούς ενισχύονταν περαιτέρω, με μικρούς περιβόλους (μπαρμπακάδες). Οι περισσότεροι μοναστικοί πύργοι της Χαλκιδικής καταστράφηκαν το 1821, αλλά κυρίως στα νεότερα χρόνια. Στις μέρες μας σώζονται γύρω στις 30 από τις μικρές αυτές οχυρές μονάδες, στην συντριπτική τους πλειοψηφία σε ερειπιώδη κατάσταση.

Στην ανακοίνωσή μας θα παρουσιάσουμε στοιχεία για πολλούς από τους σωζόμενους αγιορειτικούς πύργους της Χαλκιδικής, επιχειρώντας παράλληλα και μια προσπάθεια για την τυπολογική κατάταξη και χρονολόγησή τους.

ΝΙΚΟΣ ΜΕΡΤΖΙΜΕΚΗΣ

Δρ Αρχαιολόγος – Εφορεία Αρχαιοτήτων Χαλκιδικής και Αγίου Όρους

Αγιορειτικά μετόχια στη Σιθωνία Χαλκιδικής:

Εισαγωγικά για μια τυπολογία των οικοδομικών συγκροτημάτων τον 19^ο αι.

Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζονται τα πρώτα αποτελέσματα μιας έρευνας που έχει ως αντικείμενο την τυπολογία των οικοδομικών συγκροτημάτων των αγιορειτικών μετοχίων στη Σιθωνία Χαλκιδικής κατά τον 19^ο αιώνα.

Το κύριο μέρος των πληροφοριών μας αντλήθηκε από την επιτόπια έρευνα στα εναπομείναντα μετοχιακά συγκροτήματα. Μια άλλη πηγή πληροφοριών ήταν το φωτογραφικό υλικό των μοναστηριακών και ιδιωτικών συλλογών, αλλά και το φωτογραφικό αρχείο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χαλκιδικής και Αγίου Όρους. Τέλος, σημαντικά ήταν τα στοιχεία που συλλέξαμε και από το αρχειακό υλικό των μονών (αλληλογραφία οικονόμων και επιτρόπων, κατάστιχα ληψοδοσίας, καταγραφές περιουσιακών στοιχείων, συμφωνητικά κ.λπ.), τα οποία σε συνδυασμό με τις προφορικές μαρτυρίες κατοίκων της κάθε περιοχής (πρώην επίτροποι των μονών, δασοφύλακες, εργάτες, κ.λπ.) έριξαν φως στην έρευνά μας, η οποία θα πρέπει να σημειώσουμε ότι συνεχίζεται.

Τα μετοχιακά κτήρια σχετίζονται με την κοσμική αρχιτεκτονική της εποχής τους, αφού καλύπτουν από την άποψη του καθημερινού βίου, όλες τις ανάγκες που έχει και ένα παραδοσιακό σπίτι: ύπνος, διημέρευση και διατροφή, παραγωγή και αποθήκευση των αγαθών, κ.λπ. Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται στη Σιθωνία Χαλκιδικής από τα κατάλοιπα μετοχιακών συγκροτημάτων του 19^{ου} αι., όπως τα μετόχια των μονών Ξηροποτάμου στη Σάρτη, Παντοκράτορος στο Αζάπικο, Κουτλουμουσίου στη Συκιά, Κασταμονίτου στον Τριπόταμο, Γρηγορίου στον Νέο Μαρμαρά, κ.λπ.

ANNA ΜΠΟΖΟΠΟΥΛΟΥ

Αρχιτέκτων Μηχανικός – Αναστηλώτρια

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΦΑΛΕΛΑΚΗΣ

Αρχιτέκτων Μηχανικός – Αναστηλωτής

**Το οικοδομικό συγκρότημα του υδρόμυλου
του μετοχίου της Ι. Μ. Διονυσίου στο Μεταγγίτσι Χαλκιδικής**

Το οικοδομικό συγκρότημα του υδρόμυλου του μετοχίου της Ι. Μ. Διονυσίου, βρίσκεται σε απόσταση περίπου τριών χιλιομέτρων από το χωριό Μεταγγίτσι του Δήμου Σιθωνίας στη Χαλκιδική, κοντά στον ποταμό Χαβρία. Οι πρώτες αναφορές σε αυτό ανάγονται στα μέσα του 16ου αιώνα, ενώ ο κύριος όγκος του, όπως σώζεται σήμερα, είναι αποτέλεσμα μεταγενέστερων προσθηκών του 19ου αιώνα.

Πρόκειται για ένα επιμήκες διώροφο συγκρότημα κτιρίων που περιλαμβάνει έξι διακριτές λειτουργικές ενότητες: έναν πύργο, χώρους διαβίωσης μοναχών, χώρους σταβλισμού ζώων, παρεκκλήσι, αποθήκη σιτηρών και έναν διπλό υδρόμυλο, ενώ στον περιβάλλοντα χώρο του διακρίνονται οικοδομικά υπολείμματα ενός μικρού περιβόλου.

Η εισήγηση αυτή, μέσω της παρουσίασης της υπάρχουσας κατάστασης του συγκροτήματος, των οικοδομικών του φάσεων και της συσχέτισης τους με τις ιστορικές αναφορές στο μετόχι της Ι. Μ. Διονυσίου, φιλοδοξεί να συμβάλει στη διερεύνηση της αρχιτεκτονικής των, μικρής κλίμακας, οικοδομικών συγκροτημάτων των μετοχίων των αγιορείτικων μονών στη Χαλκιδική.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΙΑΚΟΣ

Δρ Αρχαιολόγος – Εφορεία Αρχαιοτήτων Χαλκιδικής και Αγίου Όρους

**"Διαδρομές" έργων τέχνης από τα μετόχια στις αθωνικές μονές
κατά τη βυζαντινή και μετά την Άλωση περίοδο.**

Η μαρτυρία των πηγών και των αντικειμένων

Η μελέτη ενός αριθμού αντικειμένων αποθησαυρισμένων στα αγιορειτικά σκευοφυλάκια, αλλά και των γραπτών πηγών, καταδεικνύει πολύ εύγλωττα τις ετερόκλητες διαδρομές που πολλά έργα τέχνης ακολουθούν, με αφετηρία τις μετοχιακές κτήσεις διαφόρων μοναστηριών και αποδέκτη τις ίδιες τις κυρίαρχες μονές, κατά τη βυζαντινή και μετά την Άλωση περίοδο.

Οι πτυχές αυτού του φαινομένου, που αποτελεί το αντικείμενο της ανακοίνωσης, εν τάχει θίγονται εδώ.

Η κατοχή ακίνητης περιουσίας εκτός αθωνικής χερσονήσου οικοδομεί σε μεγάλο βαθμό τη δημόσια εικόνα των μονών, αυξάνει το κύρος και τη δύναμή τους. Από τη σκοπιά αυτή τα αθωνικά μοναστήρια, όπως άλλωστε όλα τα ιερά καθιδρύματα, προσπαθούν διαχρονικά να διαφυλάττουν στο ακέραιο τις μετοχιακές κτήσεις και την κινητή τους περιουσία. Στις περιπτώσεις που τα μετόχια για ποικίλους λόγους εγκαταλείπονται ή μεταβάλλεται το ιδιοκτησιακό τους καθεστώς ή αίρεται η προστασία τους διότι ελλοχεύουν εξωτερικοί κίνδυνοι (απειλή πολέμου κ.λπ.), τα κινητά περιουσιακά τους στοιχεία (φορητές εικόνες, χειρόγραφα, άμφια, ιερά σκεύη κ.ά.) μεταφέρονται στους πλέον ασφαλείς χώρους, τις κυρίαρχες μονές, προκειμένου να διασωθούν.

Η διαρκής κίνηση προσώπων από τις μονές προς τα εξαρτήματά τους (και βεβαίως το αντίστροφο) συνιστά αναπόσπαστο στοιχείο της ζωής και της εξέλιξης των δεύτερων. Σε όλες τις εποχές πλήθος μοναχών βαδίζει στους γνώριμους αυτούς δρόμους για διάφορους λόγους, όπως η διενέργεια ζητειών ή η ανάληψη διοικητικών καθηκόντων στα μετόχια. Εκεί διαμένουν για μικρά ή μεγάλα χρονικά διαστήματα και με την επιστροφή στη βάση τους κομίζουν, μεταξύ άλλων, και έργα τέχνης, για τη φιλοτέχνηση των οποίων προφανώς αξιοποιήθηκε μέρος των εσόδων των μετοχίων ή των ζητειών.

Σε συγκεκριμένες περιόδους ορισμένα μετόχια αναδεικνύονται σε σπουδαία πνευματικά κέντρα με μεγάλη ακτινοβολία, προσελκύοντας, όπως είναι επόμενο, τους ντόπιους πληθυσμούς. Μεγάλος αριθμός πιστών τα επισκέπτεται, κομίζοντας αφιερώματα (λειτουργικά αντικείμενα, ιερά σκεύη κ.ά.) με προσορισμό τη -μακρινή πολλές φορές- «μητέρα» μονή, προς την οποία ένα προσκυνηματικό ταξίδι καθίσταται απαγορευτικό προφανώς λόγω οικονομικής δυσπραγίας. Μέσω λοιπόν του δικτύου των μετοχίων και της προσφιλούς πρακτικής της δωροδοσίας μία ομάδα ανθρώπων με βαθιά πίστη φαίνεται ότι πραγματώνει ένα νοερό προσκύνημα στο Άγιον Όρος, εκπληρώνοντας, κατά μία έννοια, ένα τάμα.

SRDJAN PIRIVATRIĆ

Institute for Byzantine studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts.

**Το μετόχιον Καστρίν (Γραдац) και οι βυζαντινοσερβικές σχέσεις
(δεύτερο ήμισυ του 13ου αιώνα)**

Το μετόχιον Καστρίν (Γραдац - Γκράδατς) στην κοιλάδα του Στρυμόνα μνημονεύεται σ' ένα σιγίλλιο του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η' από τον Απρίλιο 1271. Ο αυτοκράτορας ορίζει το μετόχιο να προστεθεί ως δώρο στη μονή Χιλανδαρίου. Από το χρυσόβουλλο του ίδιου αυτοκράτορα για το Χιλάνδαρι, το οποίο χρονολογείται στον Ιούλιο 1277, όπου μεταξύ άλλων κτημάτων της μονής αυτής αναφέρεται και το Καστρίν, προέρχεται ότι το κτήμα δόθηκε στο μοναστήρι μετά το Απρίλιο 1271. Όμως, η νέα πιο πιθανή χρονολογία του χρυσόβουλλου – Ιούλιος 1262 αντί 1277– δίνει βάση για μία νέα ερμηνεία και αναχρονολόγηση, υποδεικνύοντας το μετόχιον Καστρίν ως αρκετά σημαντικό στοιχείο των βυζαντινό-σερβικών σχέσεων στο δεύτερο ήμισυ του 13ου αιώνα, σε υψηλότατο πολιτικό επίπεδο. Τελικά, το εν λόγω μετόχιον δόθηκε στο Χιλανδάρι μόνον το 1300 από τον αυτοκράτορα Ανδρόνικο Β', ως αποτέλεσμα της προηγούμενης πολιτικής συμφωνίας των ηγεμόνων του Βυζαντίου και της Σερβίας και της συνθήκης γάμου του Σέρβου κράλη Μιλούτιν με την βυζαντινή πριγκίπισσα Σιμωνίδα.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΞΑΚΤΙΝΩΣΗ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΠΟΝΟΒΑΣ

Αρχαιολόγος Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού.

"Αρχειακές πληροφορίες για περιοδείες της Αγίας Ζώνης της Θεοτόκου και εικόνες από τη μονή Βατοπεδίου το 19ο αιώνα: τεκμήρια ακτινοβολίας και μετοχίων της μονής στη Μακεδονία και Θράκη".

Η Αγία Ζώνη είναι το μόνο κειμήλιο από την επίγεια ζωή της Θεοτόκου. Τρία τεμάχια της ζώνης σώζονται στη μονή Βατοπαιδίου του Άθω, συναριθμούμενα στα σημαντικότερα κειμήλια της μονής. Η ζώνη είναι πλεγμένη με τρίχες καμήλας, σύμφωνα με την παράδοση από την ίδια τη Θεοτόκο, η οποία και την παρέδωσε στον απόστολο Θωμά κατά τη Μετάστασή της. Η ζώνη φυλασσόταν στα Ιεροσόλυμα και αργότερα στα Ζήλα της Καππαδοκίας μέχρι τον 4ο αι., από όπου οι αυτοκράτορες Μέγας Θεοδόσιος και ο γιός του Αρκάδιος τη μετέφεραν στο ναό των Χαλκοπρατείων στην Κωνσταντινούπολη. Αργότερα κατατέθηκε από τον αυτοκράτορα Λέοντα ΣΤ' τον Σοφό στο παλάτι, όπου θεράπευσε τη σύζυγό του Ζωή, η οποία κέντησε τη ζώνη με χρυσή κλωστή. Επί αυτοκράτορα Μανουήλ Α' Κομνηνού (1143-1180) καθιερώθηκε ο εορτασμός της Αγίας Ζώνης την 31η Αυγούστου, ενώ αποτελούσε φυλακτήριο του βυζαντινού στρατού σε εκστρατείες. Η ζώνη περιήλθε στον βούλγαρο ηγεμόνα Ασάν μετά την ήττα του Ισαάκιου Β' Άγγελου το 1185 στη Θράκη, για να αποκτηθεί με ανάλογο τρόπο από τον Σέρβο ηγεμόνα Λάζαρο (1371-1389) που στη συνέχεια τη δώρισε στη μονή Βατοπαιδίου. Από την παράδοση αυτή εμπνεύστηκαν ζωγράφοι την εντοίχια παράσταση του Λαζάρου που όρθιος κρατά κιβωτίδιο με την Αγία Ζώνη στο ομώνυμο παρεκκλήσι της μονής Βατοπαιδίου (1860). Προγενέστερα, ωστόσο, χρονολογείται η παράσταση της δωρεάς της Αγίας Ζώνης από τον βυζαντινό αυτοκράτορα Ιωάννη ΣΤ' Καντακουζηνό (1341-1354). Αυτός αποδίδεται γονατιστός με το κιβωτίδιο στη χάρτινη θρησκευτική εικόνα με θέμα τη Μετάσταση της Θεοτόκου, η οποία χαράχθηκε από τον Χίο ζωγράφο Νικόλαο στην Κωνσταντινούπολη, το 1817. Η δεύτερη εικονογραφική εκδοχή βασίζεται προφανώς στην κουρά και μετονομασία του Ιωάννη σε Ιωάσαφ που μόνασε στο Βατοπαίδι. Τεκμήριο της διάδοσης της τιμής της Αγίας Ζώνης κατά το 19ο αι. αποτελούν τοιχογραφίες και φορητές εικόνες με θέμα την Κοίμηση, τη Μετάσταση της Θεοτόκου και την Παράδοση της ζώνης στον απόστολο Θωμά, καθώς απαντούν στην Ανατολική Μακεδονία και περιοχές της Θράκης στη σημερινή Ελλάδα και Βουλγαρία.. Στις ίδιες περιοχές, καθώς επίσης στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, στην Κωνσταντινούπολη, Μικρά Ασία και στο Αιγαίο, ταξίδευαν οι λεγόμενοι «Αγιοζωνίτες» πατέρες της μονής Βατοπαιδίου φέροντας τεμάχια του κειμηλίου προς αγιασμό και απαλλαγή των πιστών από λοιμώδεις ασθένειες όπως χολέρα, πανούκλα, σμήνη εντόμων όπως ακρίδες, ακόμη και ανομβρία. Σχετικές πληροφορίες για τα ταξίδια παρέχει πλήθος λυτών ή συσταχωμένων εγγράφων, στην πλειοψηφία τους από το 19ο αι., τα οποία σώζονται στο αρχείο της μονής Βατοπαιδίου. Στα ίδια έγγραφα διαφαίνονται οι ιδιοκτησίες της μονής (μετόχια) σε διάφορους τόπους. Ο συνδυασμός των παραπάνω στοιχείων αποτελεί τεκμήριο της πνευματικής και ταυτόχρονα καλλιτεχνικής ακτινοβολίας της μονής Βατοπαιδίου σε πληθυσμούς ορθοδόξων κατά τους μεταβυζαντινούς χρόνους.

ΣΥΜΕΩΝ ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ

Καθηγητής Θεολογικής Σχολής ΑΠΘ.

Τα Αγιορείτικα μετόχια ως χώροι πνευματικής δημιουργίας

Έκτός από παραγωγικές και οικονομικές μονάδες, τὰ αγιορείτικὰ μετόχια, ιδίως αὐτὰ πού ἀναπτύχθηκαν σέ ἀστικά περιβάλλοντα, διακρίνονται καί γιά μία ἄλλη λειτουργία τους πού ἀνταποκρίνεται στήν πνευματική φυσιογνωμία τοῦ αγιορείτικοῦ μοναχισμοῦ καί δέν ἔχει ἐπισημανθεῖ ἢ μελετηθεῖ ἀρκετά. Πρόκειται γιά τή λειτουργία τους ὡς χώρων πνευματικῆς δημιουργίας, ὑπό τήν εὐρεία ἔννοια τῆς φράσεως. Στό πλαίσιο αὐτό τοποθετεῖται καταρχήν ἡ παρουσία λογίων αγιορειτῶν μοναχῶν, κυρίως κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, οἱ ὁποῖοι κατά τήν περίοδο διαμονῆς τους σέ αγιορείτικὰ μετόχια διακρίθηκαν γιά τό συγγραφικό καί ἐκπαιδευτικό ἔργο τους. Κατά δεύτερον, μέ τήν πνευματική λειτουργία τῶν μετοχίων συνδέεται ἡ δημιουργία βιβλιοθηκῶν, στίς ὁποῖες δέν καταγράφονται μόνο βιβλία λειτουργικοῦ χαρακτήρα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνταν ἀπό τοὺς μετοχιαρίους μοναχοὺς γιά τήν τέλεση τῶν ἀκολουθιῶν, ἀλλά καί βιβλία πού ἐξυπηρετοῦσαν τὰ ποικίλα πνευματικά τους ἐνδιαφέροντα. Ἡ κίνηση τῶν βιβλίων πού συγκροτοῦσαν αὐτές τίς βιβλιοθηκες ἐμφανίζεται ἀμφίδρομη: οἱ βιβλιοθηκες τῶν μετοχίων ἐμπλουτίζονται κυρίως μέ τή μεταφορά βιβλίων ἀπό τίς βιβλιοθηκες τῶν κυρίαρχων μονῶν, σπανιότερα, ὥστόσο, δημιουργοῦνται βιβλιοθηκες σέ αγιορείτικὰ μετόχια ἀπό φιλομαθεῖς οἰκονόμους τους. Ἐνίοτε μετοχιαριοὶ μοναχοὶ συμβάλλουν μέ χορηγίες ἢ συνδρομές καί στήν ἐκδοση νέων βιβλίων.

ΠΑΤΑΠΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗΣ

**Ώψεις τῆς ἐπίδρασης τῆς ἀγιορειτικῆς πνευματικότητος στίς
τοπικὲς κοινωνίες διὰ τῶν Μετοχίων: λειτουργικὴ ζωὴ - γενίκευση
τῆς τιμῆς τῶν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει τιμωμένων Ἀγίων**

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τοὺς κύριους λόγους τῆς σύστασης τῶν περισσοτέρων ἀπὸ τὰ ἀθωνικὰ μετόχια ἦταν ὁ πορισμὸς εἰδῶν διατροφῆς (κυρίως τοῦ ἐλαιολάδου, ἐνὸς ἀγαθοῦ τόσο ἀπαραίτητου γιὰ τὶς βιοποριστικὲς καὶ λατρευτικὲς ἀνάγκες τῶν Μονῶν) ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργία σταθμῶν στοὺς συγκεκριμένους τόπους, ἀναγκαίων γιὰ ταῖς διακίνησιν καὶ τὴν φιλοξενία τῶν ἐξερχομένων ἀπὸ τὸν Ἄθωνα μοναστηριακῶν πατέρων, ποὺ ταξίδευαν ἢ διέρχονταν ἀπὸ ἐκεῖ.

Σὲ ὅλα ὅμως τὰ μέρη ὅπου ὑφίστατο καὶ λειτουργοῦσε ἀγιορειτικὸ μετόχι, οἱ δοσοληψίες τῶν Ἀγιορειτῶν μὲ τὶς τοπικὲς κοινωνίες δὲν περιορίστηκαν μόνο στὰ παραπάνω. Οἱ σχέσεις τοὺς εἶχαν καὶ πνευματικὸ χαρακτήρα, καθὼς ἡ μεταλαμπάδευση τῆς πνευματικῆς κληρονομιάς τοῦ Ἀγίου Ὄρους καὶ ἡ μετακένωση τῆς ἀγιορειτικῆς λατρευτικῆς ἐμπειρίας φαίνεται ὅτι ἄσκησαν ἔντονη ἐπίδραση στίς τοπικὲς κοινωνίες, ἐπηράζοντας συνάμα καὶ τὴν λειτουργικὴ τους παράδοση.

Γιὰ παράδειγμα, μὲ τὴν, ἐπὶ σειρὰ ἐτῶν ἢ καὶ αἰώνων, τέλεση ἱεροπραξιῶν στοὺς ναοὺς τῶν Μετοχίων ἀπὸ ἀγιορεῖτες Ἱερομονάχους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιτέλεση τοῦ ἔργου τῆς ἐξομολόγησιν καὶ τῆς πνευματικῆς καθοδήγησιν, ἡ ἐπίδραση ποὺ δέχθηκαν οἱ τοπικὲς κοινωνίες στὴ λατρευτικὴ ζωὴ ἀλλὰ καὶ στὰ ἥθη, ἀπὸ τὴ μοναχικὴ παράδοση καὶ τὸ βίωμα τῆς μοναχικῆς πολιτείας τοῦ Ἄθω, στάθηκε ἀναπόφευκτη. Χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ περιπτώσεις τῆς δυναμικῆς ἀναζωογόνησιν τῆς λειτουργικῆς ζωῆς στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὴν παρουσία ἀγιορειτῶν λειτουργῶν στὸ σιμωνοπετρίτικο μετόχι τῆς Ἀναλήψεως ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιδράσεων ποὺ δέχθηκαν ὀρισμένα νησιά, ὅπως ἡ Σκιάθος καὶ ἡ Σκόπελος, στὴ λατρευτικὴ παράδοση καὶ τὴν ἐν γένει θρησκευτικὴ συμπεριφορὰ τῶν κατοίκων (βλ. τὶς σχετικὲς μελέτες τοῦ π. Γεωργίου Ρήγα), καθὼς καὶ στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο μέχρι σήμερα τελοῦνται στὰ νησιά αὐτὰ οἱ πανηγύρεις καὶ ἄλλες ἱεροπραξίες.

Παράλληλα, ἡ παρουσία τῶν Ἀγιορειτῶν στίς τοπικὲς κοινωνίες μὲ τὶς συνεχεῖς καὶ ἔντονες ὑπομνήσεις τῆς ἀγιορείτικῆς λατρευτικῆς ζωῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἀτμόσφαιρας τοῦ Ἀγίου Ὄρους, τὴν ὁποῖα εἶχαν μεταφέρει στοὺς μετοχιακοὺς ναοὺς ἀλλὰ καὶ ἡ περιστάσιακὴ μεταφορὰ ἱερῶν λειψάνων καὶ θαυματουργῶν εἰκόνων ἀπὸ τὸν Ἄθωνα, συνέβαλαν στὴν αὐξηση τῶν αἰσθημάτων εὐλαβείας τῶν πιστῶν πρὸς τὰ σεβάσματα τῆς πίστεως. Ἀναφέρουμε γιὰ παράδειγμα τὶς ἐπιδράσεις ποὺ εἶχε ἡ θαυματουργικὴ παρουσία τοῦ τιμίου Σταυροῦ στὸ ξηροποταμινὸ μετόχι στὴ Σκόπελο τὸ 1894, τὴν τιμὴ ἀγιορείτικων περίπυστων εἰκόνων, ὅπως γιὰ παράδειγμα, τὴν τιμὴ τῆς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου Πορταϊτίσσης ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο ἰβηρικὸ μετόχι στίς Κυδωνίες, ἀλλὰ καὶ τὴν τιμὴ σὲ ἱερὰ κειμήλια, ὅπως ἡ ἀγία Ζώνη τῆς Θεοτόκου στὸ βατοπαιδινὸ μετόχι τοῦ Εὐαγγελισμοῦ στὴ Σάμο.

Ἐπιπροσθέτως, παρατηρεῖται καὶ μία γενίκευση τῆς τιμῆς ἀγίων ποὺ τιμῶνται ἰδιαίτερα στὸ Ἅγιον Ὄρος, μέσω τῶν Μετοχίων. Ἀναφέρουμε γιὰ παράδειγμα τὸν ἅγιον Μιχαήλ

ἐπίσκοπο Συνάδων, στοῦ ὁποίου τὴν μνήμη ἀφιερώθηκαν δύο λαυριωτικὰ μετόχια στὴ Σκόπελο καὶ τὴ Σάμο, μετὰ ἀπὸ τὰ θαύματα ποὺ ἐπιτέλεσε στὰ δύο αὐτὰ νησιὰ ἡ τιμία κάρα του, ποὺ φυλάσσεται στὴ Μεγίστη Λαύρα.

Δὲν εἶναι ἐπίσης σπάνιες οἱ περιπτώσεις ὅπου σημαίνουσες ἀθωνικὲς προσωπικότητες (ὅπως ὁ Βενιαμὶν Λέσβιος ὁ Παντοκρατορινὸς στὶς Κυδωνίες) κάνουν αἰσθητὴ τὴν παρουσία τους διὰ μέσου τῶν Μετοχίων, ἐπιδρῶντας στὴν πνευματικὴ κίνηση καὶ τὴν εὐρύτερη πολιτισμικὴ ἀτμόσφαιρα τῶν τοπικῶν κοινωνιῶν.

Οι περιλήψεις είναι ακριβείς αναπαραγωγές των πρωτοτύπων κειμένων που κατέθεσαν οι συγγραφείς. Ως εκ τούτου δεν έχουν υποστεί γλωσσική επεξεργασία.

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ
ΜΕΓΑΡΟ ΝΕΔΕΛΚΟΥ

ΕΓΝΑΤΙΑ 109, 54635 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ | Τ. 2310263308 | Φ. 2310250648

e-mail: agestia@otenet.gr | www.agioritikiestia.gr

Αγιορειτική Εστία

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Ταμείο
Περιφερειακής Ανάπτυξης

